

LETNIK IV. - 1906.

ZVEZEK 7.

SLOVAN

MESEČNIK
ZA KNJIŽEVNOST
UMETNOST IN
PROSVETO

LISTEK.

Iz poezij Spitignjeva	193	Književnost:
Josip Stare: Josip Torbar	195	Josip Stritar. — „Slovenska Matica“. — A. Medved: Poezije. — Dr. K. Glaser: Kritike in prevodi za poskušnjo. — William Shakespeare: Beneški trgovec. — Ljudmila Poljanec: Poezije. — Mihael Gorski: Ljudi obični i neobični. — Milan Budisavljevič: Tmurni dnevi. — Svet. Hurban Vajanski: Bura u zatišju. — Jovan Cvijič.
J. Topol: Materi	200	Gledališče in glasba:
Ksenij Verin: Oj pridi, ljubica	200	† Henrik Ibsen. — Ivan Cankar: Krpanova kobila.
Olčev Igo: V domovini lepih umetnosti	201	Naše slike:
Vladimir: Jadranska rapsodija	206	J. M. Murillo: Madonna. — G. Flink: Starec. — Selo na srbskem polju. — H. S.: Ob Liburniji. — E. Arndt-Čepin: Han v Sarajevu. — E. Arndt-Čepin: Smrtonosni strel. — Laški trg. — Jovan Cvijič. — Partija s Savinskih planj.
van Lah: Iz časov romantike	211	
Listek	217	

PRO DOMO.

„Oesterreichische Rundschau“ je prinesla v 79. zvezku t. l. članek dr. Iv. Prijatelja „Das literarische Leben der Slowenen im Jahre 1905.“ Dr. Iv. Prijatelj diletantuje že več let v vseh strokah slovenske književnosti ter se je v zadnjem času z neko navdušeno zlobnostjo „posvetil“ kritiki, ki jo odreja s profesorsko apodiktičnostjo vsem slovenskim listom in še celo „Ljubljanskemu Zvonu“. Dr. Prijatelj hoče torej s svojo osebo zamašiti veliko vrzel v našem slovstvu s tem, da piše o slovenski književnosti kritike v nemške liste ter klasifikuje slovenske literate, umetnike in naše liste, kakor profesor domače naloge. Odkar je z drž. ustanovo potoval po Ruskem, pa smatra samega sebe za edinega in najtemeljitejšega poznavatelja Rusije in ruske literature. Obglavil je Iv. Zajca, B. Vošnjaka i. dr. in sedaj se je lotil še nas. Mož razume vse in zna vse, drugim pa odreja takisto vse. Humoristična lista „Osa“ in „Jež“ sta dr. Prijatelju že odgovorila v tonu, ki ga je zaslužil in vsako nadaljnje odgovarjanje je pravzaprav odveč. Vendar naj konstatujemo, da mi nismo in ne bomo hodili v šolo k dr. Prijatelju ter odklanjamo vsako njegovo klasifikacijo, za katero ni z ničimer opravičen in poklican. V svoj program smo si postavili načelo, da klikovstva ne poznamo ter da je naš list odprt vsakemu literatu in umetniku, ki zna in hoče z nami delovati. Ako torej med našimi sodelavci manjka dr. Prijatelja, ki bi vzel „Slovana“ „eklektischen Anstrich“ ter bi mu dal „eine ästhetischkulturelle Weltanschauung“ (!), ni to naša krivda. Estetičnega svetovnega naziranja pa smo našli prebito malo v tej Prijateljevi razpravi, ki dela veselje pač le Nemcem. Konstatiramo pa, da je dr. Prijatelj hotoma prezrl vse „Slovane“ essayste in kritike, ki dajejo listu značilno potezo ter se je zaletel z neprikrito hudobnostjo v „oba urednika“. R. Murnik je odgovoril zase v „Osi“, in njegovemu odgovoru se za „Slovana“ pridružujeta „oba“ naša „urednika“. „Slovana“ ni strokoven umetniški list, ki bi ga s pičloštevilnimi našimi umetniki niti ne mogli izdajati, nego je list za inteligentne, napredne slovenske rod-

bine. Kot tak prinaša, kolikor mu je pač spričo abonentov možno, čim največ reprodukcij domačih slik in kipov, slovanskih, dalje klasičnih in tudi drugovrstnih del. Da ne porabljammo le svojih klišejev, je razumljivo, zakaj tega dandanes ne dela noben ilustriran list, nego se klišeji medsebojno posojajo, seveda za denar. Kaj je „kič“ in kaj ne, o tem pa ima vsak slikar in vsak kipar drugo sodbo. Gotovo je pa, da „vsak berač svojo malho hvali“, ter da žanjejo — žalibog! baš taki „kiči“ pri Slovencih največ priznanja . . . Dunajski „Ver sacrum“ praške „Volné směry“, sarajevska „Nada“, zagrebška „Život“ in „Lovor“ so imeli strokovno umetniški program in za sabo ali vlado ali močna društva ter velike subvencije. In vendar so propali ob tej svoji strokovnosti vzlic primeroma velikanskemu številu občinstva, do katerega so se obračali! Ves Dunaj, vsi avstrijski Nemci skupaj niso mogli vzdržati lista „Ver sacrum“! Bosenska vlada je zalagala „Nado“ s 100.000 ter je izdajala list za Srbe in Hrvate ter za ves slovanski jug, a končno je morala tudi vlada „Nado“ ustaviti. „Slovana“ pa izdaja en sam človek in le za slovensko inteligenco! Vzlic vsem velikim težkočam pa žanje „Slovana“ največje priznanje v slovanskih in celo nemških, rumunskih i. dr. strokovnjaških krogih ter je dobilo založništvo „Slovana“ izredno laskave pohvale od državnikov, slikarjev, uredništev in literatov, ki jim dr. Prijateljeva avtoriteta ne sega niti do ramen. Lahko bi priobčili te priznanice, toda klikovstva bi s tem vendarle ne ubili. Soglasna sodba strokovnih krogov — h katerim dr. Prijatelj ne pripada — je, da je „Slovana“ po svoji opremi eden najlepših ilustriranih listov, gotovo pa najlepši list, ki so ga sploh kdaj imeli Slovenci. Ako more torej izdajati dr. Prijatelj s svojimi dunajskimi prijatelji še lepšega in boljšega za toliko naročnino in s tolikimi naročniki, mu bomo hvaležni in mu bomo peli slavo v isti „Oesterr. Rundschau“. S tem smo z estetično-kulturnim svetovnim naziranjem kritika dr. P. pri kraju.

Založništvo „Slovana“.

J. M. MURILLO: MADONNA.

LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF LUBIANA

SELO NA SRBSKEM POLJU.

IZ POEZIJ SPITIGNJEVA.

UKRAJINSKI MOTIV.

Kaj blesti se na široki vodi?
Tam po Dnjepru plovejo labodi . . .

Kaj se béli tja čez step zeleno?
Belec dirja z uzdo pozlačeno . . .

Kaj za poljem plaka dnevna zarja . . .
Ne, kozak tam v teorban udarja . . .

„Aj, za poljem tam so tri gomile,
žalost meni v srce so vsadile . . .

V prvem grobu mati mi počiva,
tam na stepi zdaj o sinu sniva . . .

V drugi grob je moj prijatelj legel,
strel mu je življenja nit prestregel . . .

V tretjem ljubica je pokopana,
tam ljubav je moja pokončana . . .

Legel truden v tretjo bi gomilo,
da srce bi moje se umirilo . . .

Na brezmejni, bujni tam poljani
spal bi pri ljubavi pokopani . . .“

Dirja belec nemo po ravnini . . .
Tiho, tožno je na Ukrajini . . .

Vali se bleste na širni vodi,
tam po Dnjepru plovejo labodi . . .

VOJAKOVA LJUBICA.

Ah, zakaj, zakaj si v vojsko moral,
ko na vrancih šli so skozi vas?
Nagelj rdeči je uvel na oknu,
zdaj je bled, prepaden moj obraz . . .

„Ljubica, ne boj se, ah, ne boj se,
z vojne vrnem se čez sedem let!“ . . .
mi dejal si, mehko me objel si,
ko sem rožin ti pripela cvet.

Ah, zakaj, zakaj si v vojsko moral? . . .
Za vasjo zeleni bor šumi,
kot pred leti v boru ptička peva,
ah, le tebe, ljubček, zdaj več ni . . .

„Ljubica, ne boj se, ah, ne boj se!“
šepetal si, ko sem plakala . . .
In odšel si in v drhtečem strahu
sedem let sem nate čakala.

Ah, zakaj, si v vojsko moral?
Bog ve, kje si v grobu pokopan,
Bog ve, kje leži široko polje,
kjer je smrtni ti zakrakil vran? . . .

SONET.

Li veš, kako drgeče jadro v noč,
ko tma brez zvezd obzorje mu zakriva?
In vetra ni — le vzdih trepetajoč
zbudi se kje . . . Vse morje mrtvo sniva.

Mornar v obupu krikne v nemo noč —
ne gane se ravan meglena siva,
zgubi se v dalj odmev krohotajoč . . .
Spet gluho vse — vihar v valovju sniva.

Ko temno, mračno je nebo brez zvezd,
li veš, kako krik duše oglasi se,
zahrepeni po blesku jasnih cest? . . .

Ko za goré svit dneva potopi se,
li veš, kako iščoč roke drhté? . . .
Izhoda ni — a v srcu le gorjé! . . .

PLOVE, PLOVE MESEC . . .

Plove, plove mesec nad jezerom,
mir povsod, povsod pokoj . . .
Ah, nocoj
druži se oddaljen spev z zefirom,
slavec plaka — in nocoj sem zopet tvoj . . .

Kaj v bojazni roka ti drgeče?
Ah, pozabi vso britkost! . . .
Čuj, radost
poje slavec, pesmi sreče —
zdaj v veselju zakipi naj ti mladost! . . .

Kaj v očeh ti solze lesketajo?
Kakor demanti bleste . . .
In srce
mirno ni in grudi drgetajo,
kakor žgoči plamen usta ti gore . . .

V srcu ti je temna slutnja vstala? . . .
Zreš bodoče najne dni? . . .
Iz oči
vsa ti je prihodnost vztrepetala?
Plakaš, ljubica? . . . Ah, sreče ni in ni . . .

JOSIP TORBAR.

Spisal kr. ravnatelj Josip Starè.

Hrvatsko-slovenska vzajemnost ni prazna beseda, ampak preimeniten faktor je v razvoju narodnega našega preporoda, kakor je poudarjal Dežman v državnem zboru, ko je hotel proti Tomanu docela utajiti vsak vpliv češke književnosti na slovensko. Zato ne smemo pozabiti mož, ki so vsak po svojem gojili to vzajemnost. Čisto naravno je, da jih je bilo med Slovenci vsikdar več, nego med Hrvati, ki so večji narod ter imajo za narodna svoja prizadevanja krepko podlago v nekdanji samostalni svoji državi, v svojem historičnem pravu. Navzlic temu pa je bilo v ilirski dobi in pozneje dosti veljavnih Hrvatov, ki niso Slovencev omalovažili ter so jim bili iskreni prijatelji in pobratimi. Tak rodoljuben mož je bil nekdanji ravnatelj zagrebške realke in predsednik jugoslovanske akademije, Josip Torbar, gojenec ilirske dobe.

Josip Torbar se je porodil v Krašiću dne 1. aprila 1824. od premožnih kmetijskih staršev. Oče je mislil Josipa obdržati doma pri gospodarstvu, ali sorodni duhovnik ga je pregovoril, da je dal bistroumnega sina v šolo. Ljudsko šolo je dovršil Josip prav dobro v Mrežnici v vojaški Krajini, a nato je vstopil v gimnazijo v Karlovcu. Že v Mrežnici se je po tedanji šolski osnovi moral učiti nemški, na karlovški gimnaziji pa se je itak večinoma podučevalo v nemškem jeziku. Toda profesorji, frančiškani ljubljanske provincije, so bili rodoljubni Hrvatje in Slovenci, ki so, kakor vsi Karlovčani, bili vneti Ilirci. Gimnazija karlovska je bila na dobrem glasu in zahajalo je vanjo mnogo slovenskih mladeničev s Kranjskega, med katerimi je bil tudi naš Luka Jeran. V Karlovcu so se slovenski učenci navzeli narodnega duha ter so se pobratili s hrvaškimi sošolci. Tudi Torbar se je tam seznanil z mnogimi Slovenci, visoko je cenil slovenske svoje učitelje ter ostal dober, iskren prijatelj Slovincem ves čas svojega življenja. Ko je z odličnim uspehom dovršil šest gimnazijskih razredov, sprejeli so ga leta 1843. v duhovno semenišče v Zagrebu. Tu je dve leti na kr. akademiji poslušal filozofska predavanja (sedanji VII. in VIII. gimnazijski razred), a potem štiri leta v semenišču bogoslovne nauke. V burnih tedanjih časih so se tudi bogo-

slovci udeleževali ilirskega gibanja; med seboj pa so se v prostih urah pridno učili vseh slovanskih jezikov ter sploh vsega, česar jim je bilo treba, da postanejo pošteni hrvaški rodoljubi. Torbar sam se je rad spominjal dobe od l. 1843. do 1848. ter je poudarjal, da je bil to najlepši čas njegovega življenja.

Leta 1849. je bil Torbar posvečen za duhovnika. Istega leta so zagrebški duhovniki utemeljili „Katoliški List“, pri katerem je Torbar že kot bogoslovec sodeloval, a ker se je z obsežnim svojim znanjem pokazal najzmožnejšega, imenoval ga je škof Haulik za prvega pomočnega urednika. Pri „Katoliškem Listu“ je Torbar ostal do konca septembra 1851. Takrat so se hrvaške gimnazije preustrojile po novi avstrijski osnovi in primanjkovalo je potrebnih učiteljev. Za prvi čas so si radi pomagali z nadarjenimi mladimi duhovniki in tudi Torbarja so v drugem poletju 1851. pozvali na zagrebško gimnazijo za namestnega učitelja; oktobra meseca istega leta pa so ga poslali na Dunaj, da bi se pripravil za profesorja. Torbar se je tedaj odrekel sodelovanju pri „Katoliškem Listu“ ter se je na Dunaju prav pridno učil. Že leta 1852. oktobra meseca je na dunajskem vseučilišču položil učiteljsko preizkušnjo ter je bil usposobljen za predavanje fizike in matematike na gimnazijah s hrvaškim in z nemškim učnim jezikom. Meseca decembra je bil zopet na zagrebški gimnaziji ter je konec šolskega leta prosil, da bi ga imenovali za pravega učitelja na istem zavodu. Odgovorili so mu, da more biti imenovan samo za goriško ali za črnoviško gimnazijo, a nikakor ne za zagrebško. Tedanjim oblastnikom se je zdel preslobodoumen, da bi med svojimi rojaki deloval v smislu državnega absolutizma. To je Torbarja razjezilo in pri tej priči se je odpovedal učiteljski službi, rekoč, da se je on pripravljaj samo za profesorja za zagrebško gimnazijo, a za nobeno drugo ne. Ravnatelj ga je izkušal pregovoriti, naj ne ostavlja gotovega kruha. V tem se Torbar prime za talar in mu ostro zavrne: „Gospod ravnatelj, to je moj gotovi kruh!“

Nato je šel Torbar k škofu. Ta ga je prav ljubeznivo sprejel ter mu poveril uredništvo „Katoliškega Lista“, ki je bil zaradi neke tiskovne

pravde sploh jenjal izhajati, ker ga nihče ni hotel uredovati. Z novim letom 1854. je Torbar „Katolički List“ iznova obudil k življenju ter ga je urejeval do konca leta 1855. Urejeval bi ga bil še dalje, ali zavoljo politične smeri lista se je zameril Hauliku, ki so ga bili ravno povzdignili za nadškofa. Bilo je to ob času krimske vojske. Torbar je bil za Ruse proti Turkom, kar se ni ujemalo s tedanjo avstrijsko politiko. Še bolj pa se je Torbar nadškofu zameril, ko je s prav ostrimi članki temeljito odbijal napade nemških listov, ki so hrvatske duhovnike obrekovali, da nimajo pravega cerkvenega duha. Na škofovo povelje se je ta polemika morala ustaviti, ne da bi se bila izrekla zadnja beseda. To je bilo za Torbarjev ponos preveč. Odrekel se je urejevanju „Katoliškega Lista“ ter je sprejel službo učitelja na novi mestni realki. Šolski nadzornik dr. Ilijašević ga je že takrat predlagal za ravnatelja mlademu zavodu, ali nadškofijski konsistorij je bil odločno zoper Torbarja. Že leta 1858. se je ravnateljsko mesto na tej realki zopet izpraznilo. Haulik, takrat že kardinal, se je potolažil in na njegovo priporočilo je Torbar postal ravnatelj zagrebške realke, kateri je posvetil najboljše moči svoje moške dobe. Pod njegovim vodstvom se je mala realka leta 1860. povzdignila v samostalno višjo realko, ki je bila kmalu na dobrem glasu tudi zunaj našega cesarstva. Sploh sta bila od leta 1858. do 1891. Torbar in zagrebška realka tako zvezana, da si enega brez drugega nisi mogel misliti. Vlada je imela v Torbarja veliko zaupanje ter ni mnogo let imenovala za realko nobenega učitelja brez njegovega znanja in priporočila.

Torbar je dobro vedel, da je uspeh vsakega učnega zavoda odvisen od dotičnih učiteljev. Zato je skrbel, da je vedno imel dobre profesorje. Na vse strani je pisaril in poizvedoval o vsakem, predno ga je priporočil vladi; a če je čul o posebno dobrem učitelju, ki bi ga potreboval, mu je pisal in ga nagovarjal, naj prosi za mesto na zagrebški realki. V tako sestavljeni učiteljski zbor je imel potem popolno zaupanje ter ga je v vsaki važni stvari vprašal za svet, predno se je odločil. Z ljubeznivim in poverljivim vedenjem si je pridobil udanost in spoštovanje svojih profesorjev, ki so vestno in z veseljem opravljali težko svojo službo, ko so videli, da jim ravnatelj ni le glavar, ampak da jim je tudi prvi in najboljši tovariš, dasi te besede ni nosil v ustih. Na dobre svoje profesorje pa je bil Torbar tudi ponosen ter jih je pri vsaki priliki branil in povzdigoval njihov ugled, bodisi v šoli, pri vladi ali pred svetom. V prejšnjih letih, ko Hrvatje še niso imeli

dovolj domačih učiteljskih moči za srednje šole, je Torbar kaj rad sprejemal Slovence, ki mu niso bili tujci, ampak najbližji bratje, s katerimi se je tudi v zasebnem življenju prijateljski družil. Posebno je cenil našega Erjavca, ki je na zagrebški realki prvi uredil prirodopisno zbirko. V šolskih počitnicah je z Erjavcem zahajal na Gorenjsko ter je z njim zlasti po Črniprsti rad botaniziral.

Torbar od svojih učiteljev ni zahteval samo potrebne znanstvene omike, ampak je gledal na to, da bodo tudi pošteni rodoljubi, ki bodo to čuvstvo znali zasaditi v srca poverjene jim mladine, kajti dobro je vedel, da se brez narodne zavesti in brez narodnega ponosa noben narod ne more povzdigniti do višje kulture in veljave v svetu. Zato pa Torbar ni bil nikak političen rovar. Glavno državno načelo bi moralo biti po njegovem ravnopravnost vseh narodov. Vsi narodi avstrijskega cesarstva bi morali imeti iste pravice in iste dolžnosti, a noben narod ne bi smel drugemu biti podložen, niti drugemu ukazovati. Razun tega pa je še posebej zahteval, da bi se vse hrvatske dežele v mejah habsburške monarhije zedinile v eno hrvatsko kraljestvo. Bil je lojalen državljan in poslušen uradnik, ali svoj ponos in svoje narodno prepričanje je znal čuvati proti nižjim in višjim. Dasi demokrat, se je znal v aristokratskih salonih odlično gosposki kretati ter pokazati, da spada duhovski stan prav tako med odlične stanove, kakor plemeniški in vojaški. Dolge zimske večere je zlasti v starejših letih rad prebil v domačih rodbinskih krogih, v katerih je znal biti prav dobre volje. Udeleževal se je raznih društvenih iger, ali nad vse mu je ugajal whist, pri katerem mu ga ni bilo para. V pomenkih je bil pri vsestranskem svojem izobraženju jako zanimiv in zabaven, in znal je postati duša izbrane družbe, če so mu bili gostje po volji. Neznano plastično in humoristično je pripovedoval karakteristične črtice iz življenja hrvatskih „kajkavskih“ kmetov. Pri takih lastnostih so ga bili v prijateljskih rodbinah vselej veseli; ob godovih in praznikih pa je bil stalen gost v rodbini grofa Jelačića, v kateri se je seznanil z mnogimi tujimi velikaši. Poznal je vse slovanske jezike, govoril je nemški, francoski in tudi angleški. Pri velikem svojem znanstvenem in socialnem izobraženju, v svoji posvetni službi in svojem življenju med posvetnjaki ni nikdar zatajil svojega duhovskega stanu, ampak je bil vsekdar vzoren duhovnik. Niti največji njegovi sovražniki niso mogli najti niti najmanjše črne pikice v nravnem njegovem življenju. Tak mož

H. S.: OB LIBURNIJI.

je davno zaslužil, da postane zagrebški kanonik, ali ponujali so mu samo častni kanonikat. Tega pa Torbar ni sprejel ter je na stare dni živel le ob svoji pokojnini.

Toda do pokojnine je bila še dolga, trnjeva pot. Po svojem poštenju, po svojem domoljubju in rodoljubju, po svoji vsestranski omiki ter po svoji pogumni odločnosti je Torbar imel vse lastnosti za narodnega poslanca. Že leta 1861., potem 1865., 1866. in 1867. ter zopet 1875. je zastopal svoj rojstni kraj v deželnem zboru hrvaškem. Kot kmetiški sin je dobro vedel, kaj žuli kmeta, pa je v deželnem zboru leta 1866. v temeljitem govoru dokazal, da grajščaki nimajo pravice, zahtevati odkupnine za neko desetino, od katere so bili kmetje že leta 1848. popolnoma oproščeni. To graščinski gospodi seveda ni bilo po volji; a ker mu kot poslancu niso mogli do živega, so ga očrnili naslednjega leta 1867. zaradi njegovega prihoda v Ljubljano kot nevarnega panslavističnega rovarja.

Leta 1867. se je bilo veliko število Slovencev, s prvaki Bleiweisom, Tomanom in drugimi na čelu, udeležilo v Zagrebu svečane tristoletnice junaka Nikole Zrinjskega. Da bi Slovencem vrnili ta poset, se je odpravilo o binkoštih leta 1867. kakih petsto Hrvatov s pevskim društvom „Kolom“ v Ljubljano. Imelo je priti tudi več odličnih političnih mož, ki so se pa zadnji trenutek premislili in ostali so doma, kajti zapihal je bil hud, protinaroden veter in kdor je bil le količkaj v dotiki z vlado, ni vedel, pri čem da je. Le ravnatelj realke, Josip Torbar, kot podpredsednik „Kola“, ni imel nobenih pomislekov ter je hrvatske goste vodil v Ljubljano. Tu je bil pri banketu stoloravnatelj ter je kar sipal govore in zdravice, polne rodoljubnega ognja; najbolj pa je zbrano ljudstvo razgrel popoldne v Šiški na Vodnikovem rojstnem domu, kjer je sredi dvorišča stopil na sod ter govoril o pobratimstvu in vzajemnosti Hrvatov in Slovencev tako milo in navdušeno, da je starejše poslušalce do solz ganil, medtem ko so mu mlajši pritrjevali z gromovitimi „živio“-klici.

To je bil tisti greh, zaradi katerega je bil Torbar nenadoma odpuščen iz službe z malo pokojnino 473 gld. 33 $\frac{1}{2}$ kr. Bridko je tožil: „Z absolutistično dunajsko vlado sem dobro izhajal, dokler me ni ustavna hrvatska vlada odtirala“.

Veljavni rodoljubi so izkušali, da bi po krivici kaznovanemu Torbarju pomagali. V trgu Jastrebarskem se je izpraznila dobra župnija. Tržani jastrebarski, ki so bili sami patroni svoje cerkve, so izvolili tedaj Torbarja za župnika ter ga kar

dinalu Hauliku predložili, da ga potrdi. Haulik takrat ni bil zoper Torbarja; ali zadnji trenutek mu je pisal ban, da Torbarja ne sme potrditi. Haulik se ni hotel na svoje stare dni pričakati z vlado, pa je Torbarju odrekel investituro; obenem pa je Jastrebarce pozval, naj volijo novega župnika, in sicer ne moža, ki ga je vlada zaradi njegovega političnega mišljenja in nevarnega rovarstva morala spraviti ob službo.

Torbar si je zdaj moral s peresom pomagati. Ker je bil že več let prav delaven odbornik gospodarskega društva, so mu poverili uredništvo „Gospodarskega Lista“. Ban pa niti tega ni dovolil. No, društveni odbor se ni dal ustrahovati ter je na „Gospodarskem Listu“ sicer podpisal drugega urednika, v resnici pa je list (od leta 1868. do 1872.) za dobro plačo uredoval Torbar, ki je poleg tega dobival še pripomoč od grofa Jelačića ter je vsega skupaj imel večje dohodka, nego jih je imel prej kot ravnatelj. Tako se je srečno preril šest let. Ravnatelji in upravitelji na realki so se medtem hitro menjavali drug za drugim; a ko je postal zadnji kanonik, je ostalo ravnateljsko mesto vse leto prazno. Že je kazalo vse, da napoči boljša doba za hrvatske rodoljube. Predstojnik bogočastja in poduka, blagi dr. Muhić, tedaj ni hotel na realki popolniti ravnateljskega mesta, ki ga je čuval za Torbarja. Privrženci Madžarov so sicer silili vanj, naj mesto popolni, toda Muhić se jim ni udal, pač pa je nekemu prijatelju zaupno rekel: „Profesorji so res še pošteni možje, iz vse Hrvatske se niti eden ni našel, ki bi se poganjal za Torbarjevo mesto“.

V tem je slavni pesnik Ivan Mažuranić postal hrvatski ban in na njegov zagovor je Torbar leta 1873. zopet postal ravnatelj velike realke zagrebške, na kateri se je takoj pokazal nov, svež duh. Burne, viharne čase svojega življenja je imel Torbar za seboj ter je odslej plodonosno svoje kulturno delovanje omejil na realko, na jugoslovensko akademijo, na gospodarsko in na planinsko društvo. Redni član jugoslovenske akademije je bil od leta 1867., to je takoj od začetka tega najvišjega znanstvenega zavoda, kateremu je leta 1872. nekoliko časa bil tajnik, a od leta 1891. do svoje smrti leta 1900. predsednik. Medtem je gospodarskemu društvu ves čas ostal zvest odbornik ter mu je s svojim izkustvom in znanjem dobro poslužil pri razstavi leta 1864. in zopet leta 1891.

Planinskemu društvu je bil Torbar duša in več let predsednik. Bil je prvi, ki je Zagrebčanom takorekoč pokazal pot na Sleme in na druge hrvatske gore. Kot prijatelj prirode je Torbar od

nekdaj rad hodil na gore. Vsako leto je po štiri-najst dni in dalje bival na Bledu, odkoder je lazil po sosednjih kranjskih gorah, a potem je šel dalje na Koroško in Tirolsko, da se nagleda in naužije prerazličnih planinskih krasot. Bil je tudi na Triglavu; ali tu ni imel sreče. Nekoliko ni bilo vreme povoljno, nekoliko pa se telesno ni dobro počutil. Vrnivši se oslabljen in bolehen, se je privlekel do Srednjevasi ter je šel v turistiški opravi naravnost v župni dvorec. Pozdravil je župnika in mu rekel, da je duhovnik zagrebške nadškofije. Dobrosrčni gospodar ga je debelo pogledal od nog do glave in malo sumnjivo ga vpraša: „Kaj! Vi ste duhovnik?“ — „Zakaj pa bi ne bil? Na Triglav vendar nisem mogel iti v talarju,“ zavrne ga Torbar ter mu potoži, kako mu je slabo, in ga prosi, da bi smel pri njem počiti, in da bi mu dal kaj skuhati, kar bi ga, bolnika, okrepilo. Župnik se je izgovarjal, da mu ne more postreči, ker je ravno petek, ter mu je preskrbel voz, da se je odpeljal v bohinjsko Bistrico. Takih prigodbic je Torbar na svojih izletih v počitnicah še več doživel ter jih je še na stare dni rad pripovedoval z znanim svojim humorom. Neke počitnice so ga v Škofji Loki zgrabili orožniki ter ga hoteli odpeljati v zapor zato, ker je v veseli hrvatsko-slovenski družbi malo preživahno in svobodoumno govoril. Profesor Erjavec je tedaj hitro šel po župnika, ki je orožnike pregovoril, da so Torbarja izpustili.

Ko je doslužil predpisano dobo, se je Torbar zahvalil za ravnateljstvo realke ter je konec meseca 1891. za stalno šel v pokoj. Težko so se ločili od njega učitelji in učenci. Poslednjim je bil vsekdar skrben oče, ki je potrebnim pomagal, kolikor je mogel ter jih vse ljubil, dasi je zanikarneže znal ostro kaznovati. V svoji skromnosti ni dovolil, da bi mu priredili kake ovacije, z velikim veseljem pa je od učiteljskega zbora pri slovesu sprejel album s fotografijami vseh učiteljev. Večkrat je potem pod večer prebiral ta album ter se s karakterističnimi opazkami spominjal zdaj enega, zdaj drugega.

Še zmiraj sveže svoje duševne moči je Torbar odslej posvetil jugoslovanski akademiji, ki ji je ostal predsednik prav do svoje smrti ter jo vselej dostojno zastopal, kadar je bilo treba. Razun tega, da je vodil upravo tega zavoda, je zamočil včasih tudi še svoje pero ter je obogatil znanstveno literaturo hrvatsko s kakim novim člankom. Zlasti se je odlikoval s svojimi govori, ki jih je sleherno leto govoril v svečani seji ob godu jugoslovanske akademije. Razpravljal je probleme iz prirodoslovne stroke. V skrivnostih prirode je

našel delovanje večnega in vsegamogočnega zakonodajca, in bil je prepričan, da ga ni nasprotja med pravo vero in pravo znanostjo.

Bistri njegov duh ga ni ostavil do zadnjega izdihljaja, telo pa je že dalje časa hiral. Dobro je poznal svoje stanje, znal se je čuvati ter je pri treznem življenju dosegel dosti lepo starost. Leta 1899. je v prijateljskem krogu tiho praznoval svojo zlato mašo in bil dobre volje. Čestitke starih prijateljev in že napol pozabljenih znancev so mu dobro déle, zlasti pa so ga prijetno ganili brzjavni odličnih slovenskih rodoljubov. Pozimi nato je pogostoma bolehal in ostal je doma. Tudi pomladi leta 1900. ni posebno okreval ter je moral opustiti priljubljene šetnje po bližnji zagrebški okolici. Naposled pa se je le še opoldne pri lepem vremenu pokazal na Strossmayerjevem šetališču. Če je srečal prijatelja, mu je podal mrzlo svojo roko, majal z glavo, ga milo pogledal ter rekel: „Jaz se bližam kraju“. Kmalu ga ni bilo več videti; obležal je ter se pri polni zavesti pripravljaval na smrt. Dne 26. julija 1900. je mirno zaspal. Sijajni pogreb je pričal, kako je bil pokojnik pri vsej svoji skromnosti znan in cenjen. Bilo mu je 77 let. Tudi zanj sta bili torej usodni tisti dve kljuki (številka 77), o katerih je često pravil, da se jih stari Hrvatje najbolj bojé.

Predno zaključim svoje poročilo o tem zasluznem Hrvatu, ki je pri marsikaterem Slovencu še v dobrem spominu, naj mi bo dovoljeno, da ob kratkem dodam nekoliko besed o njegovem književnem delovanju.

Brž ko je Torbar stopil iz šole v življenje, je začel književno delovati. Bil je še bogoslovec in že je postal glavni sotrudnik in kmalu tudi urednik „Katoličkega Lista“, za kateri je sam spisal mnogo večjih in manjših člankov. Prav tako je bilo tudi pri „Gospodarskem listu“. Kot mlad profesor in ravnatelj je spisal šest šolskih knjig. V znanstvenem časopisu „Književniku“ (1864.—1867.) je priobčil več razprav prirodoslovne vsebine. Anonimno je napisal mnogo političnih člankov za časopise „Pozor“, „Zatočnik“ in „Obzor“. V „Radu“ jugoslovanske akademije je tiskano dvanajst njegovih razprav, po večem prirodoslovno-matematične vsebine in nekoliko nekrologov. Pisal pa je tudi v beletristične liste „Neven“ in „Vijenac“. Leta 1882. je jugoslovanska akademija izdala veliko njegovo knjigo „O zagrebškem potresu 9. novembra 1880.“ ki ima v pojasnilo zemljevid, več fotografij, drugih slik in tabel. Od leta 1892.—1899. je imel, kakor sem že povedal, vsako leto ob akademijski obletnici

slavnostni govor. Ti govori imajo tudi književno vrednost ter so bili priobčeni v publikacijah jugoslovanske akademije. Ta kratki pregled nam priča kako je bil Torbar marljiv in nadarjen, da je poleg tolikih službenih opravil mogel toliko delovati na književnem polju.

Naj me nihče krivo ne umeje, če omenim tudi svoje prijateljstvo s Torbarjem, ki sem ga prvokrat v svojem življenju videl leta 1867. na Vodnikovem domu. Bil sem takrat še vseučilišni dijak. Srečno sem se preril do soda, na katerem je Torbar govoril. Zlate njegove besede so se globoko zasadile v moje srce in le to sem obžaloval, da se mu v veliki gneči in splošni zmešnjavi nisem mogel osobno pokloniti in mu razodeti svoje spoštovanje. A da bo ta isti Torbar kdaj tudi moj ravnatelj, da bom celo jeden njegovih naslednikov, o tem se mi takrat niti sanjalo ni. Seznanila sva se leta 1878., ko sem prišel za

profesorja na zagrebško realko. Torbar me je sprejel s toliko ljubeznivostjo in s tolikim spoštovanjem, da bi se bil lahko prevzel, če bi ne bila prevzetnost meni neznan občutek. Pač pa me je lepi sprejem ogrel za novega mojega ravnatelja in takoj spočetka sva si stopila bližje. Kmalu sva si bila iskrena prijatelja; prav pogosto sva zahajala drug k drugemu, se skupaj sprehajala, razpravljaje o narodnih in drugih naših vprašanjih, v katerih sva se popolnoma ujemala. Zanimal se je za moja literarna dela ter mi je večkrat dajal pojasnil in dobrih svetov. O počitnicah pa je Torbar prihajal na nekoliko dni za menoj, kjerkoli sem letoval. Prišel je v Poljče, v Podbrezje, v Kamnik in celo na Klopinsko jezero, kjer sem bival med koroškimi Slovenci. Ko je šel Torbar v pokoj, je najino prijateljstvo postalo še odkritosrčnejše in ostalo je neomajano do njegove smrti. Slava mu!

MATERI.

Oh, mati, mati, trudno je na sveti,
in rad počil pod mirno bi gomilo,
da bi srce za vselej pozabilo,
kar moralo je tukaj pretrpeti . . .

Živeti težko, težje je umreti!
Kako naj bi od tebe se ločilo,
ki te tako na svetu je ljubilo,
ne vem, ne morem, mati, razumeti . . .

A da dočakal dan bi, kadar tebe
mi črna zemlja v tihi grob pokrije,
ko srce to mi edino zagrebe,

ki še v ljubezni tihi zame bije,
da hodil sam po svetu bi brez tebe,
naj rajši dan ta nikdar ne zasije.

J. Topol.

OJ PRIDI, LJUBICA . . .

Iz temnih dalj prišle so slutnje k meni
in mi srce objele:
„Tam v dalji čakajo te dnevi temni in megleni,
ni ene urice ne boš imel vesele! — — “

O, pridi, ljubica, poglej me vdano
in reci: „To ni res,
tam v dalji čaka te veselje z mano,
tam v dalji z mano bodeš srečen ves . . .“

Ksenij Verin.

V DOMOVINI LEPIH UMETNOSTI.

Popotni vtiski in utrinki. Zabeležil Oličev Igo.

I.

PER ASPERA . . .

„Oj, tja, oj, tja, v ta krasni raj
s teboj želim si zdaj!“

Goethe („Mignon“).

Pol stoletja sem nosil v svojem srcu tlečo iskro neugasnega hrepenenja po „večnem mestu“ Rimu, pol stoletja sem sanjaril o izletu po slikoviti Italiji, tej obljubljeni deželi vseh leposlovcev in ljubiteljev vpodablajočih umetnosti. Toda kakor mi v mladeniških letih nemila usoda ni dovolila vstopa v hram vede in umetnosti, takisto mi je v poznejši dobi zapirala pot v opevano domovino Rafaela in Mihelangela. Šele na pragu psalmistove starosti se mi je izpolnila neodoljiva želja! Poletel sem v bajno Hesperijo in si ondu napojil svoja po božanski lepoti žejajoča čutila v motrenju preslikovitih njenih pokrajin ter čarovitih proizvodov nesmrtnih italjskih umetnikov . . .

S prijateljem Tomom, genijalnim sinom mojstra Kotnika, pri katerem sem se kot deček vežbal v pozlatarstvu in cerkvenem restavratorstvu, sva zasnovala že l. 1860. načrt skupnega izleta v opevano deželo vseh umetnosti. Namenila sva se izvršiti ga takoj po dovršenih učnih letih. V ta namen sva se sama pridno učila italijanščine, ki nama je bila v medsebojnem govorjenju izvoljeni občevalni jezik. Zaradi tega sva prebila celo mnogo zasmehovanja od svojega mojstra in njegovih pomočnikov. Pozneje, ko sva se na tem ali onem cerkvenem delu sestala in se seznanila z italijanskimi pomočniki cerkvenega slikarja Toma Fantonija, katerih blagoglasno petje naju je kar očaralo, sva hotela, v mladeniški svoji naivnosti prestopiti v krog Fantonijevih slikarjev. Po dovršenem delu v dotični cerkvi, t. j. na jesen, sva nameravala z njimi vred odriniti v njihovo domovino . . .

Tu pa je zopet posegla vmes trda roka usode, zaklete sovražnice vseh umetniških sanj: prijatelj Toma je na povelje očetovo odrinil na slikarsko akademijo na Dunaj, odkoder se je vrnil po nekaterih letih na smrt bolan; mene pa je klic vojaške dolžnosti pozval tja doli na skrajni konec kršne Istre, med surove vojne pomorščake.

Ondu v Pulju, kjer je toliko rimljanskih spomenikov, je moje koprnevanje po domovini

lepih umetnosti dobilo seveda nove hrane. Po cele ure svojega svobodnega časa sem posedal na mahovitih razvalinah veličastne puljske arene ter sanjaril o minoli slavi rimljanskega veličja, ki se je pred tisočletji razgrinjalo med onim močnim zidovjem . . . Često, ko se me je potojilo žareče hrepenenje po italijanski pradomovini umetnosti, sem pohitel tja venkaj na skrajni večerni rt puljskega zaliva. Tam se dviga siloviti fort Musil, odkoder se vidi ob vedrem vremenu onstran sinje Adrije sivo gorovje italijanske obale nad mestom Jakinom. Ondi sem zrl ves zamaknjen tja v deželo svojih mladeniških sanj . . . In ko smo l. 1866., pred zmagonosno pomorsko bitko pri Visu, dvakrat smelo splavali z avstrijskim bojnim brodovjem pred jakinsko pristanišče italijanskega vojnega ladjevja, pozivaje ga na odločilni dvoboj, kakor tudi pozneje, ko smo neko popoldne z našo oklopnico pripluli pred Benetke po neko trgovsko ladjo, — takrat bi bil najrajši skočil v morje ter splaval na breg divne Italije! — — —

Po slavni bitki pred Visom pa se je smer mojega življenja zasukala v povsem drug, umetnostim nasprotni tir. Po njem sem potem štiri dolga desetletja po različnih toriščih tekal s trebuhom za kruhom, polagoma izgubivši iz vida vzvišeni smoter svojih mladostnih domišljij . . . Tako sem dospel, predno sem se do dobra zavedel, pred vhod v psalmistova leta.

A glejte! Nedavno, lani, neko jesensko noč pa je bruhnil v mojem srcu izpod sivega pepela resignacije nepričakovano iznova žareči plamen hrepenenja po napol pozabljenem mojem cilju: po Italiji!

Prikazala se mi je tisto noč namreč v sanjah pokojna moja družica, s katero sva toliko let sanjarila o skupnem izletu v Italijo. Ljubeznivo se mi je nasmehnila njena svetla tenja ter izpregovorila:

„Kaj odlašáš s svojim potovanjem? Glej! Dnevi tvojega življenja so šteti? Pojdi vsaj ti — v zaželjeno deželo najinih dolgoletnih sanj!“

Veselo vznemirjen sem se prebudil ter z mladeniškim pogumom prešinjen, skočil iz postelje.

In od tega hipa je bil moj sklep gotov, da izvršim svoj polstoletni namen. V par dneh sem bil pripravljen na pot v obljubljeni deželo svojih detinskih načrtov . . .

Kadar potujem, ne iščem sopotnika, kajti svoboda je na potovanju, zlasti po toli zanimivi deželi, prvi pogoj neomejenih užitkov!

Toda potovati vendar ne morem sam, brez vsakeršne duševne družbe! Seboj jemljem vselej in povsod svoje najmilejše in najzvestejše prijatelje in prijateljice: knjige — Goetheja in Homerja! Na pot v Italijo sem si izvolil za navodilo Goetheja „Italienische Reise“ in Homerjevo „Odiséjo“, katerih bajevidni prizori so se vršili na ondodnih, klasičnih tleh. Tem sem pridružil še Gsell Felsevo delo „Italien in 60 Tagen“ ter Progarjeve potne spomine: „Umetniško potovanje po Italiji“.*

Tako oborožen sem se napotil dne 5. okt. 1905. na vse zgodaj na južni kolodvor ljubljanski ter se odpeljal z jadrnim kurirjem naravnost v — Benetke.

Pet dni sem si ondu vežbal jezik v govorjenju italijanščine in si bistril oči v ogledovanju umetnin po raznih beneških cerkvah, muzejih in zbirkah: v „Akademiji di belle Arti“ in v „Giardini pubblici“, kjer je bila VI. redna mednarodna razstava slik in kipov.

Šesti dan pa sem si nabavil pri svetovnoznanu tvrdki „Thos Cook & Son“ — tam na levi strani bazilike sv. Marka — potni listek za železnico iz Benetk do Napolja in nazaj. In drugo jutro sem zdrčal mimo Padove, Ferrare in Bolonje ter preko etruških Apeninov do opevane Florencije, prekrasne stolice blagoslovljene Toskane.

Tu ob Arnu sem se ustavil zaradi poprečne orientacije tri dni, potem pa odrinil v Rim, kjer sem se zopet bavil pet dni s površnim ogledovanjem večnega mesta, prihranivši si natančno in globlje proučevanje obeh imenovanih mest za povratek.

Dne 18. oktobra 1905., na praznik sv. evangelista Luke, pa sem se odpeljal dalje proti svojemu končnemu cilju: naravnost v — Napolj, v to svetovnoslavno mesto proslulih makaronov in lazarov, ki uživajo svoj „dolce far niente“ v olimpski brezbriznosti na vulkanskih tleh ognjenega Vezuva . . .

* „Slov. Narod“ in „Ljubljanski Zvon“ 1895.—1897. Priredil V. Holz.

Dospevši končno na skrajno postajo svojega izleta po hesperijski domovini vse današnje človeške kulture in umetnosti, sem si zasnoval načrt za svoje kratko mi odmerjeno bivanje v Italiji. Pri tem sem se pa tudi zavedal pravega povoda, namena in smotra temu svojemu posetu najznamenitejših krajev in mest laškega polotoka:

Spričo svoje starosti nisem šel namreč na potovanje kakor kak umetniški učenec, da bi proučeval sloge, struje, smeri in nakane posamičnih slikarskih in kiparskih šol; še manje pa, da bi kakor kak učenjaški pikolovec s knjigo v roki primerjal in konštatoval, ali so dotični predmeti na prvotno jim odkazanem mestu ali ka-li?

Jaz sem se napotil v „domovino lepih umetnosti“, da si ogledam na svoje oči — izvirnike nesmrtnih umotvorov, ki sem jih videl že v tisočeri posnetkih in tolikrat opisane. Hotel sem se navžiti njihovega estetičnega vpliva, ne da bi me pri tem motili brbljavi „ciceroni“. Zato sem prehodil vse cerkve, muzeje, galerije in raznovrstne zbirke umetnin sam, brez vsakeršnega navodila ter sem se udajal neposrednemu učinkovanju lepotnih vtiskov na lastni pogled, na svoje čustvo in na svoj okus.

In o tem podajem v naslednjih sestavkih nekoliko hipnih utrinkov in odsevov.

II.

HEFAJSTOV DIMNIK.

„Buona sera, o Vezuvi . . .“
A. Aškerc.

Ako bi se bil vozil zdržema od Ljubljane do Napolja, dospel bi bil v teku šestindvajseturne vožnje do svojega cilja; vsled trikrat prekinjene vožnje pa sem se pripeljal šele dne 18. oktobra 1905. ob 1/219. zvečer* na končno postajo svoje poti, v Napolj.

Pravzaprav sem rabil jedva štirindvajset ur za vožnjo izpod ljubljanskega Golovca do vznožja napoljskega vulkana, kajti po Italiji sem se vozil zgolj s takoimenovanimi „direttissimi“, t. j. z brzovlaki, ki so na voznem redu zaznamovani s kolesom, iz katerega švigajo električne pušice . . .

V 24 urah z ljubljanskega močvirja pod ognjebeljivni Vezuvi, — kolika naglost v izpremembi pokrajinskih scenerij na razdalji 1141 km! Včasih se je rabilo za potovanje iz središča naše Slovenije na skrajni konec italijanskega polu-

* Italijani računajo namreč dnevne ure od 1. do 24, počenši dan o polnoči ter imajo urejene tudi vse ure po tem številu. V Napolju pa sem videl na nekem stolpu uro, ki ima dan opredeljen na štiri četrtine, t. j. od 1. do 6.

Opomba pis.

otoka toliko dni, često tudi po tri, štiri tedne. Takratni romarji v Rim in Napolj so pred svojim odhodom z doma delali oporoko! Dandanes, v dobi brzovlakov, pa se o jutranji zori odpelješ iz Ljubljane, zajutrkuješ v Nabrežini, obeduješ v Bolonji, ob znožju Apeninov, južinaš v Florenciji, večerjaš pa v Rimu in drugo jutro, ob 6^{1/2} pa piješ črno kavo že v Napolju! . . .

Ves čas svoje vožnje po italijanski deželi sem bil vtopljen v pestrobodni kalejdoskop, ki se je razgrinjal ob dirjajočem brzovlaku na desni in levi, v bliskovito naglih izpremembah in čarovitih pokrajinskih prizorih.

Tam za Caserto, poslednjo postajo pred Napoljem, kjer se ustavljajo „dirittissimi“ brzovlaki, zablščal mi je skozi gostovejno, visokorastlo drevje, ki je s košatimi brazdami bujnoopleteno, — intenzivnordeč žar, ki je plapolal kakor plamteča zastava ondi na levi na vrhuncu piramidaste gore pod temnooblačni nebeski svod.

„Buona sera, o Vezuvi!“ sem vzkliknil z našim Aškercem, presenečen zroč to nenavadno, že dolgo let pričakovano prirodno prikazen ognjebljivnega vulkana.

Veselo vznemirjen sem potem pred napoljskim kolodvorom taval v omnibus Hasslerjevega hôtela, ne da bi se bil zanimal za vrveče množice ljudstva, ki so se gnetle s kričečim vriščem po širokih ulicah.

Nastanil sem se v navedenem hôtelu, ki je s svojim pročeljem obrnjen v Via Parthenope, tekočo v smelem loku tja okolo obale, Chiaja imenovane; najprej sem pohitel na prostrano teraso hôtela, odkoder se odpira presenetljivo čudovit razgled po vsem širnem napoljskem zalivu . . .

Prvi pogled mi je obvisel seveda na žarečem vrhu dvoglave Vezuvske piramide, ki se dviga tam na levi pod mračno nebesno kupolo. Napolnila me je z nepopisno grozo, hkratu pa z vznešenim občudovanjem tega krasnega pojava v drobu naše zemlje večno delujočih naravnih sil. Dà, strašno krasen ali pa krasno grozen je bil ta pogled na Vezuv, ta prvi pogled poraznega, neizbrisnega vtiska . . . A tedaj sem se zavedel ter razumel hotelskega slugo, da me je prišel klicati „alla cena del table d'hote“. —

Vso tisto noč sem sanjal o žareči zastavi groznodivnega Vezuva ter zadremal šele proti jutru, kar me je vzbudilo silovito grmenje. Preplašen sem planil pokonci in prižgal električno svetilko. Prvi hip sem mislil, da je potres. Stanujoč visoko gori v III. nadstropju šesteronadstropnega hôtela, sem bil v nemali zadregi, kako

da utečem preteči nevarnosti. Ko sem pogledal na uro, sem videl, da je šele 3 po polnoči. Tu mi šine v glavo misel, da otvorim lesene veterenice ter pogledam na ulico. Pri tej priči pa se zabliskne, kakor bi se bila odprla peklena vrata na stežaj in obenem trešči nekje v neposrednem obližju s toliko silo, da se je stresla vsa hôtelska palača od vznožja do temena. Čudom sem se pa čudil, da so bile ulice povsem prazne in temne, pa tudi v hôtelu se ni ganila živa duša.

Blaženi, trikrat blaženi Napoljčani, ki morete spati mirno in brezbrizno ob grozečem vznožju ognjenika ter se niti ne zganete, ko se vam majejo hiše nad glavami!

Z veliko nepotrpežljivosti sem pričakoval belega dneva, kajti strahoviti orkan je razsajal neprenehoma dve celi uri, stresaje kakor razjarjeni „Jupiter tonans“ kar cele snope ognjenih svojih strel nad napoljskim mestom in prostrano njegovo okolico.

Ko sem se predramil zjutraj iz kratkega sna, ki me je objel po končanem viharju, sem pohitel takoj po zajutru do li na morsko obrežje gledat ali se ni porušil stari Vezuv o ponočnem navalu podnebni sil. Ko pa sem povzdignil svoj pogled do častitljive glave pravečnega vulkanskega očaka, sem se začudil, kako je „stari plešec“ mirno „pušil svojo jutranjo pipo“, kakor kak olimpski umirovljenec, ne da bi se zmenil za tiste dvonožne človeške mravljinice, ki mu mrgolijo po kamenitih, z vinsko trto ovitih nogah navzgor.

Tudi jaz sem tisto jutro plesal okrog zlobnega starca ter mu izkušal zlesti na skalovita pleča, da bi mu pogledal z obličja v obličje; pozkušal sem se mu približati z različnih plati. Toda tisti dan, kakor tudi naslednja dneva je razgrajal neznosen veter, ki je podil črne oblake dima okrog vulkanove glave, ob vznožju pa je pluskalo razjarjeno valovje, da se je razprševalo daleč po prostranem napoljskem zalivu.

Trikrat sem se bil zagnal proti mogočni piramidi Vezuva, vozeč se z električnim tramvajem do postaje „Bella vista“, „Portici“ in „Torre del Greco“, pa vselej sem se moral vrniti v Napolj, ker so se sicer postrežni vodniki branili iti na Vezuv, češ: „Non si è da fidere al vecchio bufone!“* —

In zares je sivoglavi porednež jedva pet mesecev pozneje zabesnel in zarjul ter brezskrbnim prezanesljivim stanovalcem ob svojem podnožju zalučal gigantsko perišče razbeljenega kamenja in zadušljivega pepela v obraz . . .

* Staremu porednežu ni zaupati.

Kakor so menili svoje dni, ob Kristovem rojstvu prebivalci cvetočih mest Pompeji, Herkulanum in Stabije, da se je pravečnemu čotastemu — Hefajstu že ohladilo ognjišče podzemeljske kovačnice, tako so se tudi sedanji stanovniki raznih mest in selišč udomačili v zavetju Vezuvovih ledij. V tem bujnocvetočem pozemeljskem raju so živeli lahkomišno ter jeli in pili, rajali in peli ter se ženili in množili kakor hrošči v zelenečem majniku! Dasi jih je stari očka od l. 1879., ko jih je prvič iznova potipal z velikim svojim palcem, že večkrat opominjal, svaril in strašil, naj mu ne brskajo presmelo okrog njegove „pipe“, se vendar niso zmenili za njegove opomine. Šele zdaj, ko jim je žareča žindra iz njegove „pipe“ pritekla v hiše, šele onega osodepolnega 8. dne letošnjega aprila so se lahkoživi Napoljci spomnili svarilnih znamenj svojega proroka. Govoril jim je v podobi ognjenih jezikov v teku osemnajstih stoletij že okolo dvajsetkrat. Kakor se je ob letošnjem njegovem izbruhu dogvalo, je bruhal Vezuv po l. 1879. bolj ali manj nevarno in škodljivo leta 228., 472., 685., 993., 1036., 1049., 1139., 1306., 1500., 1631., 1665., 1794., 1805., 1814., 1817., 1822., 1872., 1891., 1895., 1904., kakor tudi v jesen l. 1905.

In vzlic tolikratnim in toli zgovornim opominom s plamtečimi bakljami so bili tudi letos naši Vezuvčanje povsem nepripravljeni. Do smrti so bili presenečeni in preplašeni, ko so se prve dni letošnjega aprila prikazali iznova na vrhuncu Vezuva ognjeni jeziki žareče lave in ko se je vsula nanje kamenita toča razbeljenega skalovja! Da pa so v tej nepričakovani svoji nesreči Napoljci vobče, kakor tudi neposredni prebivalci prizadetih mest, trgov in vasi takorekoč izgubili svojo glavo in razsodnost, da so se, namesto da bi bežali in se rešili, zatekali v cerkve, k mrtvim, lesenim in kamenitim svetnikom in svetnicam — temu se je čudom čudil vesoljni omikani svet. Toda poznavalcu značaja in narodnih običajev Italijanov sploh, Napolitancev pa še posebej se

je videlo vedenje zbeganih nesrečnežev docela razumljivo in naravno. O teh psiholoških in v narodni duši tičočih razlogih pa bom govoril kasneje. Tu naj omenim le še toliko, da je mnogokrat omenjani profesor Matteucci, pogumni vodja observatorija na Vezuvu, ki je s svojo neustrašenostjo in vztrajnostjo svaril, bodril in sokolil vse Italijane in ves ostali svet, — rodom Hrvat. Njegovo pravo ime je Viktor Matejčić in so mu roditelji hišni posestniki v — Buzetu, v naši tužni Istri. Ko je še študiral na hrvaškem gimnaziju na Reki, je stanoval pri teti pokojne moje soproge, in kadar sem prišel v poset k svoji sorodnici, sem prenočeval z njim v isti sobi. Tam na Reki je prišel med italijanske sošolce, kjer se je navzel veleitalijanskih aspiracij. Čital je pač zgolj italijanske pesnike, Cavallottija, Carduccija, Stecchetija in dr.

Na vseučilišče je šel na Dunaj, kamor mu je hrvatski oče pošiljal tudi denar, ali „italijanski“ Vittorio je faktično študiral na vseučilišču v — Padovi, kamor mu je neki prijatelj pošiljal denar in pisma preko Dunaja v Italijo. Tako niti oče Hrvat ni vedel, da mu je sin že postal — poturica!

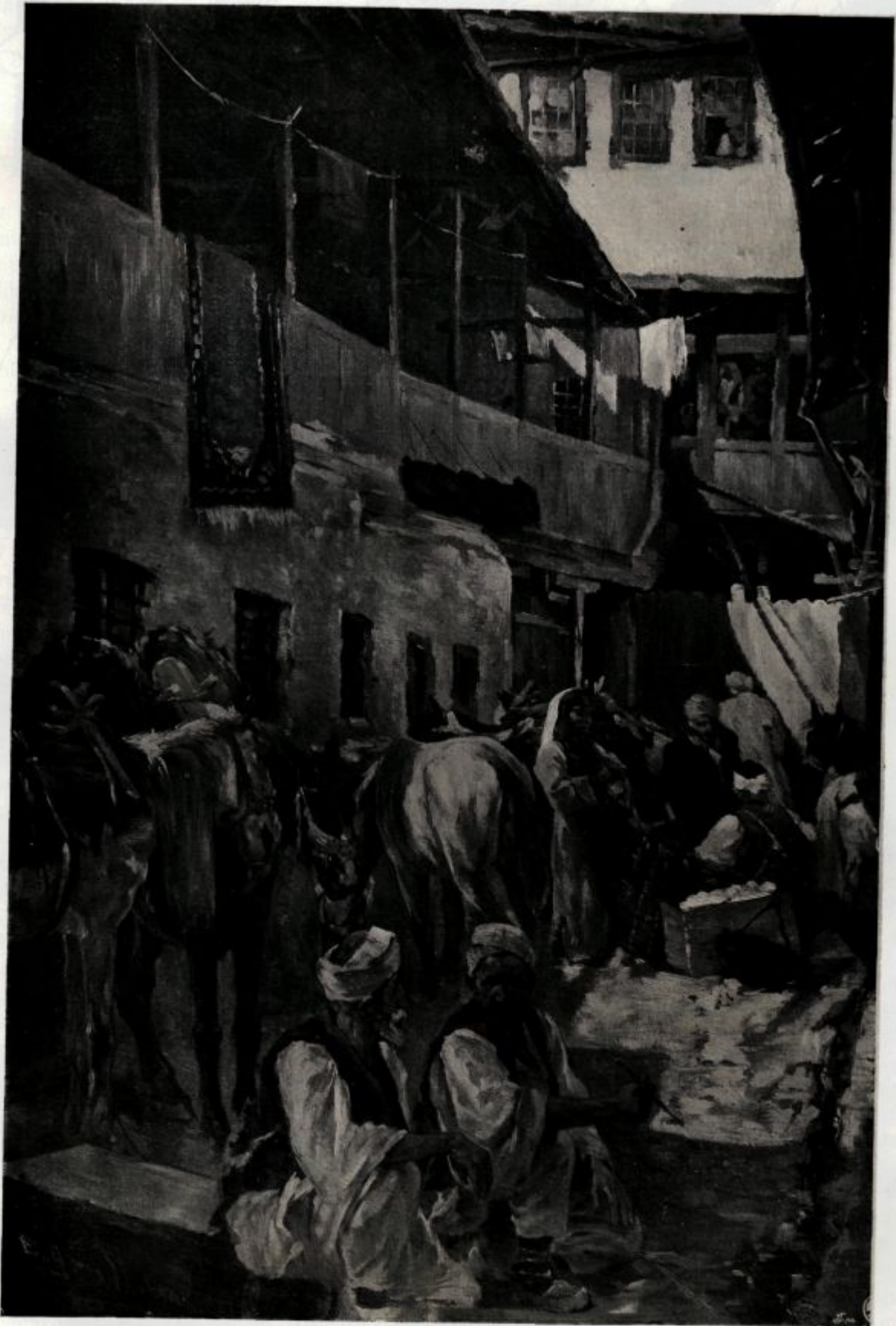
Dovršivši svoje študije, se je Matejčić oženil z neko italijansko slikarico ter se je stalno nastanil v Italiji. Pred nekimi leti, ko je naša vlada hotela pridobiti tirolske Italijane na svojo stran, je bil Matteucci urednik nekega oficijoznega časnika v Tridentu.

Pozneje pa je prevzel, kakor se je zdaj izkazalo, kot naslednik slavnega zvezdoslovca Palmierija, vodstvo svetovnoznanega observatorija na Vezuvu, kjer je ob letošnji katastrofi igral jako važno ulogo.

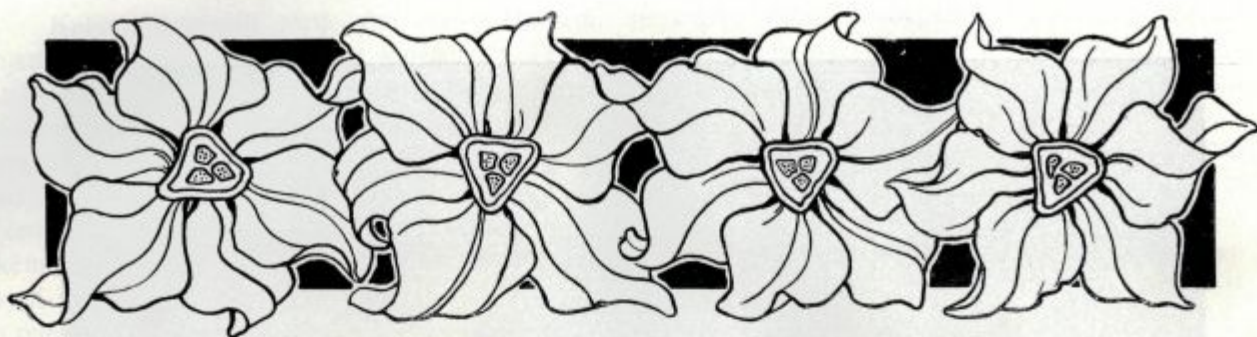
Menda ga je nerazumljiva previdnost božja navedla na to pot, kjer se je proslavil, kakor marsikateri Slovan, pod krinko potujčenega imena a vendar sin tužne svoje „domovine, vsemu svetu nepoznane, od nikogar spoštovane“.

(Dalje prih.)

E. ARNDT-ČEPLIN: HAN V SARAJEVU.

JADRANSKA RAPSODIJA.

Spisal Vladimir.

Morje tuli do temnega neba. Sto žrel je zazijalo do zastrtih zvezd in glas tajnostnega brezdna je zarjul titansko kletev v višine. Smeje se Adrija višnjim bogovom in sikaje meče peno pod oblake, trgajoč se nad skalnimi bregovi. Zdajpazdaj se odcepi strela v višavi; ukreše se v divjem žaru in ozračje zajechi od bolesti z gromovitim jekom; ogenj brizgne po valovih in ugasne v brezdanji zelenini, kakor se utrinjajo polblazne misli v mrakovih strasti . . .

V črno rizo se je odela Morana in plašč meglâ si je ogrnila s smrtonosnimi rokami; z Adrijo se igra orkan in temne sile hlepe po duši tistega, ki zablodi mednje. Gorje mu, kdor je nocoj na valovih: ribiča ne otmo trgajoča se jadra, niti ne rešijo oholega Bizantinca škripajoča vesla suznjev, besnečih od smrtne groze in priklonjenih na galejne klopi . . .

V skalnem domu so posedli gusarji k ognju; sive skale ščitijo svoj drzni rod z raskavimi prsi in ljuta pena brizga zaman na nedostopno stezo k taborišču.

Plapolajoči blesk ognjev se zrcali po vlažnih skalah in se utrinja na divjih obrazih in bronastih prsih junakov, ki carujejo tukaj po svobodnem pravu neuklonjene moči.

Bistro zro sokolje oči; drznoprešerno se odbija smeh ob stenah, preobešenih s preprogami in naplenjenim orožjem; med krohotom teče ob vsakem ognju razgovor. Vablljivo vonjavo širi meso, ki cvrči na ražnjih in razposajenosladko zvene ženski glasovi. A vmes raste in mrje pesem gosli v pretrganih akordih . . .

Zamignil je glavlar z roko in pristopil je pevec, stavec s plešasto glavo; samo čop sivih

las se mu vsipa od temena. Dolga brazda mu kolje čelo in lice, ponos njegov in spomin iz bojev davnih dni; votlina mu zija mesto levega očesa, a ogenj mu je šinil iz desnega, ko se je spustil k nogam glavlarjeve ljubice na zvito preprogo.

Podado mu iskre solze napolitanskih trt v srebrni čaši; v dušku jo izprazni pevec in razplamte se strune, ko se jih sunkoma dotakne lok.

Vsenaokrog se je zgnetla gruča poslušalcev; zavlada je tišina in pesem se zliva s sunki viharja, ki prihajajo od zunaj.

Nekaj skrivnostnosvečanega in ponosnega je napolnilo zrak: mokro se bleste oči, zatemnevajo bronasta lica, stiskajo se ustnice in roka se oklepa orožja, pritrkovaje k monotonskemu naplevu. Le včasih se iz dna kipeče duše iztrga vzklík, iztrga se in zamrje v tišini in v oddaljenem bučanju vetrov.

Razpustila je devojka črno prelest svojih las in jih ovila glavlarju okrog vratu; naslonivša mu glavico na prsi, je zamižala in smehlja se, da se ji leskečejo odsevi ognja preko slonovinastih zobkov, ko se sladkostrastno dvigajo njene grudi pod raskavo roko ljubimca.

Zamislila se je in posluša . . .

Tuli morje do temnega neba in kipi mi pesem gusarska . . .

„Dnevi teko in tonejo v neskončnost, reke buče in se izlivajo v morja neizmerno krilo; pena bije ob sive skale, da se ruši breg in gradovi, ki so na njem moleli v oblake.

Vozijo se po sinjih cestah junaki in okrvavljena pepelišča pričajo, kje so pristali . . .

Kneževal je v belem gradu kraj morja junak s srebrno brado. Čez pas mu je segala in do

kolen, kot se vliva biserna voda po gori; a več nego njenih las je bilo brazgotin na njegovem telesu in še stokrat več je bilo sovražnikov, ki so padli od njegove roke.

Toda ime starega sokola ni slovelo, kakor krasota njegove hčere, in junaki, ki niso trepetali pred tisočnimi sulicami, so pod njenim pogledom liki dečki povešali svoje oči.

Peli so pevci o njenih ustnicah, rudečih kakor kri, prelita v jutranjem solncu, o njenih očeh, temnih kakor nočno morje in globokih kakor val v opoldanskem žaru; peli so o njenih grudih, belih kakor zimski sneg vrhu Velebita in o njenih nožicah, ki so teptale srca junakov.

Širom je slavil svet njeno lepoto in nihče ji ni vedel drugega imena kakor — knežnja Lepa.

Zarana je vzela Lepa kaljeni lok in vzela mladega sužnja, zajetega na grški obali, tam, kjer gleda luč ob solnčnem porodu line atenske. In šla je Lepa kraj morja po skalnem bregu streljat galebe, ki plovejo nad valovjem in gnezdiijo po pečinah.

Vse jutro je hodila; ljubši pa od frfotanja smrtnozadetih žrtev ji je bil pogled na grškega sužnja, ki je hodil za njo, grizel si ustnice do krvi in se zdajpazdaj spotaknil, da je padel na kolena in poljubil zemljo, kamor je bila stopila njena noga.

Vse jutro je hodila knežnja Lepa in ko se je solnce povzdignilo že visoko nad štrleče skale in se je grad očetov že davno skrival za raztrganimi bregovi, je postala trudna in je sedla k počitku . . .

Suženj je pokleknil k njenim nogam: polno mu je bilo srce nebes in polno pekla. In videl je, da se ji je raztrgala obleka nad kolonom. Videl je suženj belo koleno in razlila se mu je tema v oči; razpenila se mu je kri, zaškripal je z zobmi kakor gladen volk, sklonil ustnice in speklo je knežnjo na dišeči polti.

V knežnji pa se je dvignil pradedni ponos; iztegnila je belo roko in izdrla izza pasu bodalce z zlatim ročajem, z dragulji okovano. In dvignila je bodalce v zrak.

Blazno se je nasmehnil suženj in razprostrl roke. Spustila je Lepa belo roko; zastalo je jeklo na mehkem — za hip — in se zadržlo; na sužnjem grlu je zazijalo in rdeče je brizgnilo v zrak.

Vztrepetala je krasotica Lepa in zbežala proč od grškega sužnja, ki je zaman poizkušal izreči še enkrat njeno ime, rohljaje in zvijaje se v krvi.

Bežala je knežnja, bežala ob sinjem morju, blodila po sivih skalah, a zvečer je pribežala na

isto mesto nazaj. Grški suženj je ležal na tleh, nepremično, s krčevito razkriljenimi rokami. Rudečkastočrno je bilo pod njim naokrog in njegove oči so jo gledale stekleno.

Vzkliknila je Lepa v mrzli grozi; stemnilo se ji je pred očmi in ugasnil ji je soj morja, ki ga je oblivalo solnce s krvavečimi poljubi; zašibila so se ji kolena in zgrudila se je kakor mrtva . . .“

Sladostrastno se je nasmehnila krasotica v glavarjevem naročju; dvignile so se ji grudi in s toplim dihom je pobožala junakovo lice.

„Lepa ni znala, kako dolgo je ležala tam in kaj se je zgodilo z njo, da se je prebudila v skalni votlini, ob soju prasketajočega ognja. Mehko je imela poslano z morsko travo, odeta je bila z runom košatega ovna in ob vznožju je sedel mladenič, zarjavel od solnca in vetrov. Koprnele so mu oči in tonile v njeno prelest.

„Kje sem?“ je dihnila plaho in se vzravala. Domislila se je sužnja, kako je ležal na rdečkastočrnem pesku, iztezaje nepremične svoje roke, in zamrazilo jo je.

„Na domu ribiča Kruta si in tu ostani, karkoli si: vila nebeška ali najlepša zemeljskih hčer! Ob bregu sem se vračal z lova; sanjava mi je bila duša in blodile so mi oči po skalovju. Tako sem te našel in onega . . .“

Zastal mu je glas in njegov pogled je bil poln vprašanja.

„Moj suženj je bil,“ je dejala knežnja z zaničljivim usmevom, a prebledevša. „Trudna sem bila in počivala; raztrgala pa se mi je bila obleka in pes je videl mojo nogo ter se je dotaknil z žarečimi ustnicami; kakor bi se mi strup razlil po krvi! Da bi se ne zgodilo vdručič, sem vzela bodalo . . .“

„Svoboden sem, o boginja, in nikdo še ni videl mojega tilnika; a zabodi me tisočkrat, le moja usta naj umrjejo ob tvojih!“ je zaklical ribič Kruto in zažarele so mu oči. To je bil pogled grškega sužnja, ko je razprostrl svoje roke . . .

Zavračaje je iztegnila Lepa roko z drobnimi prsti, a v grudih ji je postalo dušno in vroče.

„Knez mi je oče, a ti si prostak . . .“ je dejala tiho, povesevša oči. „Pelji me domov in bogato ti bode plačilo . . .“

„Mar mi je zlato tvojega očeta, ko mi bode krvavela duša, kedar bom sam veslal ob tihem bregu in zrl v dnu valovja tvoje oči! Knez ti je oče in jaz sem prostak! A svobodnejši sem od kneza, svoboden kakor morje, nevkljeno od suženjskih verig! Mar mi je zlato tvojega očeta! . . . Glej, posedal sem v čolnu, zvečer, ko je zaspal

valo morje in krvavelo ob daljnem zapadu. Vžigale so se zvezde tupatam in dvigal je mesec srebrno glavo, ko sem posedal sam in je bila mračna in žalostna moja duša. Tesno je bilo željam v prsih; hrepenele so in kipele in sedale vetru na tihotne peroti; vstajale so mi želje od kdovekod in so blodile nad vodami. O, v takšnih trenutjih sem umiral peklenske smrti: kakor da se mi hočejo razpočiti žile in brizgniti moja kri v brezkončen tir. In sedaj gledam tvoja usta, kipeča in sveža kakor kri, prelita v jutranjem solncu, tvoje grudi gledam, ki so liki oblaki v poljubu ranega jutra; in v moji duši so tisti trenotki . . . Nikdar še nisem hrepenel po ženski; a zdaj gledam tebe in hrepenim! Ne vprašuj, kaj hočem, ko sam ne vem: vem le to, da je v moji duši pekel in smrt, da so v moji duši tisti trenotki . . .“

„Molči! Molči!“ je trepetaje zamrlo na ustnicah knežnje Lepe.

Dvignila je oči in srečala njegove; preplašila se je njih ognja in zaihtela je, da so se ji vsuli biseri na bele grudi. Vžgalo se je bilo v njej in kipeče ji je drlo po žilah kakor solnčna kri. Polno skrivnosti ji je zadrhtelo skozi ude in jeknila je:

„Ubij me! . . .“

„Ubij ti mene! Mar mi je zlato tvojega očeta! Knežnja Lepa si, to vem, saj druga bi ne mogla biti krasnejša od Vesne same. Ubij! Ej, dvigni bodalo, knežnja Lepa! Glej, takole objemajo prostaške roke knežji tilnik in takšen je na knežjih ustnicah Krutov poljub . . .“

. . . Čakala je nevesta v svojem hramu in trepetala. Padel je na zemljo mrak, razmaknili so se zastori, dihnilo je po leščerbi, da je vztrepetala: vstopil je ženin in oklenile so se ga bele roke . . .

Vstal je Daždbog nad skalovje in prebudil knežnjo Lepo in ribiča Kruta.

Lepa se je zavedla; škrlatni sram se ji je vlil v obraz in vzdihnila je globoko; a premagala se je in dvignila h Krutu mehke svoje roke, naj jo pelje domov:

„Prosila bom očeta: Evo ti, oče, sokola, evo junaka, ki me je otel, da me ni oskrunil grški rob, ko me je zavedel v skalovje! Glej, bodalo je še rdeče od njegove krvi. Daj, orel moj stari, nagradi sokola s častjo in z bogastvom in pripravi nama svatbo v belih dvorih! Pojdi z mano, Kruto, sokol ti moj zlati!“

Poljubila ga je Lepa, in udal se je Kruto in obljubil.

Vzel je brašno preko rame in dvignil knežnjo Lepo na svoje krepke roke; nosil je Kruto knežnjo

Lepo do večera, da bi si ne ranila nog ob pesku in kamenju. Hodil je, ne utrudivši se, ker ga je krepila bližina njene krasote.

Prišla sta zvečer pod beli grad, kjer je izviral v hrastovem logu vir z žuborečo vodo. Tedaj pa je dejala knežnja Lepa:

„Omij mi noge v studenčnici: dolgo sem bila od doma, prah se je prijel nog in rudečih opank in sram me je iti tako v očetove dvore.“

Pastir Kruto pa je pokleknil, podstavil je njeni nožici levico in ji sezul rudeče opanke. Omil ji je beli nogi, gladki kakor brušena slonovina in mehki liki mirtino cvetje, ki se ziblje v jutranjem dihu, demantne rose pijano.

In gledal je drobne žile, ki so se svetile skozi tenko kožo in temnele so mu oči. Dolgo ni bil gotov pastir Kruto, a ko je hotel obrniti oko k vladarici, tedaj se je zasvetilo v zraku jeklo in v hrbet se mu je zadrlo bodalo, tesno pod plečtom.

Jeknil je Kruto in se zgrudil; kri se je vlila po belemrodu v kristalni vir in splašili so se ptiči v tihem logu.

Kakor mrtev je obležal spasilj; nič več niso gledale oči, srce ni utripalo; krvave so bile ustnice in zdelo se je, kot bi govorile v skrivnostnogroznem šepetu.

Tedaj se je Lepa domislila minulega večera: postalo ji je strašno in bridko, da se je zgrudila na bela kolena in poljubila je Kruta na krvaveča usta. Poljubila ga je in utnilo se ji je dvoje blestečih solz, da so padle na njegove mrtve oči . . .“

Tiho je bilo v krogu gusarjev. Bledela so lica, slišalo se je dihanje orjaških prs in med plačem starodavnih gosli je grmel krohot besnečega morja.

Smehljala se je glavarjeva krasotica, povešila je resnice čez svoje temne oči in raztegnila ustnice nad drobnimi zobki . . .

„Zasmilil pa se je Kruto gozdni vili. Spustila se je k njemu na šumečih perotih in pozvala tovarišice, da so ga odnesle v daljnji kraj. Izmile so mu rano z živo vodo in zaprla se je; zopet so izpregovorila usta, zaigral je v prsih dih in izpregledale so mu oči.

Vila je dala Krutu ladjo, natovorjeno z zlatom in oboroženo od vrha do dna; postal je gusar. Njegovo ime je zaslovelo nad valovi in s trepetom so ga šepetali, koder bije srd morja ob pristaniške jezove. A pevci so peli njegovo slavo in devojke so sanjale o njegovih objemih . . .

In Lepa je postala kneginja: umrl je orel sivobradati za rano, zadano mu od sovražne pu-

ščice in zapustil je hčeri beli grad, prostrano zemljo, slavo meča in zvestobo junakov.

Peli so pevci njeno hvalo, opevali krasoto njenih lic in slavo njene čistosti: zakaj oholo je zavračala Lepa vojevode in kneze, ki so prihajali snubit jo od vseh vetrov, po morju in po cestah suhe zemlje, prihajali in odhajali žalostnih lic.

Zaslišavši glas o njeni lepoti, je prihitel ponjo mlad gotski vojevoda s stoterimi ladjami, iz daljnega Rima. A ko je obstal pred grajskimi vrati, je udarila predenj puščica, na zidovju je zazvenelo orožje in rog je zabučal iz lin.

Strela srda se je ukresala v snubčevih očeh. Pognal je belega konja, da mu je zavihrala snežna griva, in ga obrnil k ladjam nazaj. A sedel ni pod blesteča jadra; iz rok oprodi je vzel široki meč, pokrnil si je glavo z bojnim šlemom in k naskoku je povedel svojce, ki so se vsuli iz zmajglavih bark, kakor se vsuje ljuti roj sršenov iz razklanega ulja.

Hej, završel je bojni ples po skalah in kršna gruda se je opajala s krvjo junaško. Na mračnih krilih se je nosila Morana okrog zidov in je bratila duše padlih v hladnem objemu.

Tri dni in tri noči je divjalo klanje; treskal je meč ob ščit in bat ob šlem, švistele so strelice in se zarivale junakom v bela grla; kri so pile pečine in se je preopile, da je tekla dalje in kalila in rdečila morske valove.

A zmagovala je premoč napadovalcev: kakor se brani mrjasec v divji šumi proti jati tulečih psov, nazadnje pa mu opešajo moči in jame podlegati, strašen še v poslednjem naporu svojega obupa, tako so omagovali junaki Lepe in neizprosno je vstajal pred očmi vsakterega pogin.

Kneginji Lepi je trepetalo srce; na ležišču je vila biserne ude in plakala z neutešnim plačem: jel za slom je prihajal z razsekanimi prsi in okrvavljeno glavo, donašaje seboj obup in grozopolne vesti . . .

Tistikrat pa je vzniknil pred kneginjo zamorec divjega lica in iskrečih se oči. Prekrižal je roke na prsih, sklonil glavo pred vladarico, poljubil tla in vstal. Ponudil ji je bodalo z zlatim ročajem in z dragulji okovano . . .

„Pozdrav ti pošilja moj gospodar, kneginja jasna, in to bodalo! Velel je vprašati, ga li poznaš?“

Prebledela je kneginja Lepa; jek strahu se ji je izvil iz grla in zastrmele so ji solzne oči . . .

Šepetal je poslančev glas in njegovi pogledi so goreli. Lepa pa je bila spoznala bodalo in škrlaten mrak se ji je vrtel pred očmi . . .

„Kralj morja ti pošilja svoj pozdrav: ti veš njegovo ime, kneginja jasna . . . Od mesta do mesta gre s tiho grozo, s šepetom plove od ust do ust: gusar Kruto, kralj morja! Naročil je moj gospodar, da je blizo s sto brodovi in z veliko silo oboroženih mož; nosil te je v srcu dolge dni in ob sicilski obali je storil sklep, da se povabi k tebi v svate in te zasubi s pravico gusarsko. A videvši, da ti udirajo drugi snubci čez zidovje, ti sporoča moj gospodar, da stare Gote v prah in kri, še predno zatone Daždbog in predno priplava mrak na perotih laških vetrov, ako mu obljubiš, da bo po dobljeni zmagi stražil sam v tvoji spalnici vso noč, dokler ti ne sine dan na dehteče lase in na usta, sladka kakor kri, prelita v jutranjem solncu . . .“

V tihem kotu se je izgubil poslančev glas in njegove oči so žgale vladarico na povešenih vekih.

„Reci, suženj, svojemu gospodarju, da ga Lepa pričakuje . . .“

Iz hropečih grudi se je iztrgal glas in kneginja je zamahnila z roko, da želi ostati sama.

Odstranile so se služkinje: prekrižal je sel roke na prsih, sklonil glavo pred vladarico, poljubil tla in šel na najvišji stolp: snel je svoj rudeči plašč in ga privezal na dolgo koplje, da je zaplapolal v vetru, viden daleč naokrog, do meje obzorja, odkoder so se bliskoma pognala bela jadra Krutovih brodov.

Zavrvelo je med sovražniki in z dvojno besnostjo so zatulili rogovi.

Prišumele so gusarske barke, tiho, v smrten molk zavite, kakor se zadrvi besna zver nad svojo žrtev, nemo se naslajaje ob krviželjnem gnevu, ki se zaprt kopiči v osrčju.

Tresk brodov, žvenket orožja, jek umirajočih, pobitih, klanih, trganih na kose, davljenih za grla in prsi, pljusk valov in krik borilcev se je mahoma zil v eno samo nebrzdano reko glasov . . .

Krvava je bila gotskemu vojvodi poroka: zabodel ga je Kruto z lastno roko, stopil mu z nogo na tilnik in mu je pritisnil obraz v okrvavljeno prst, zagrabil ga za rumene lase in mu odsekal glavo. Zazijalo je okrvavljeno lice vrh gusarskega koplja in vojske se je polotil strah.

Bežati? Zaman: neizprosna kroži nad bojiščem Morana. V srce in mozeg tulijo volkodlaki, blisketaje z zelenimi očmi . . .

Trepetala je Lepa v belem gradu.

„Idi, golobica, v stolp na svetle line in pridi povedat, kaj boš videla spodaj,“ je velevala služabnici.

Steklo je dekline in prišlo:

„Slava bogovom, vladarica! Padajo visoki šlemi in v morje teče gotska kri! Slava bogovom!“

„Slava bogovom!“ in kneginja je sklenila roke v burni radosti. Videla bode njega, pa najsi umrje od njegove roke . . .

Velela je nakititi spalnico, zakaj bližal se je večer in sladko so dihali vetrovi iznad morja. S cvetjem in lovorikami so ovili bele stebre; po blazinah so nasuli svežih rož in z dišečim oljem so poškopili tlak.“

Mokro se žare gusarske oči; obrazi poslušalcev rdé in v nemirnih prsih sope strast. Drhti krasotica v glavarjevem naročju; mrje ji dih na polodprtih ustnicah, izklesanih iz rubina.

Tuli morje do temnega neba in kipi pesem gusarska . . .

„Potihnil je bojni hrup in na linah so zakukali rogovi.

Zadoneli so koraki na hodniku: žvenket orožja in zamolkel šum glasov. Od zunaj polje val mraku skozi stebrenike. Lepa gine in koprni . . . Sedaj!

Široko se odpro oči, upró se v odgrnjeni vhod, napnó se v studeni grozi in zasteklené. Iztrga se ji krik, bolestnobesen, in utone v mrak.

Prišel je Kruto, ženin sladki, v vsakih sanjnjah objemani. Prišel je mrzel, z razklanim čelom, na štirih sulicah. Prišel je, Lepa, na tvoje biserne grudi in s srčno krvjo si je namazilil temne lase, brado valovečo in junaške prsi. Prišel je . . .

Kneginja je padla na kolena; pokleknila je k trupu gusarja in njene ustnice so se mu vse-sale na okrvavljeno lice.

Oči se ji niso porosile.

Ostala je sama pri njem, pri kralju morja, ostala vso noč, dokler ji ni dan zasijal na dehteče lase in na usta, sladka kakor kri, prelita v jutranjem solncu.

Izmila mu je rane in mu je namazilila bro-naste ude z dišavami. V škrlat in zlato ga je odela in s kneževskim nakitom mu je ovenčala čelo. Vse pisane rože je pobrala z blazin in mu jih nasula v kraljevske lase.

A zjutraj je velela ovenčati najlepšo barko; in ko so bili nakiteni boki in krmilo in nakitena jadra in krov posut s kadilom ter poškopljen z

dišavami, je vzela ženina na ladjo in se je odpe-ljala sama z njim na svobodno morje.

Zavel je veter in pozdravil svojega druga; zavel je preko gladine od zatega krogozora in poljubil kneginji Lepi biserne grudi. Prihitali so valčki od rožnatih oblakov, zalesketali se in za-trepotali v ranem solncu kakor milijoni pestrih luskin in poljubili so ladje nakitene boke.

Tedaj je Lepa zapalila brod. Dvignil se je plamen, dim kadila in vonj dišav, dvignil v oven-čane jambore in se zazrcalil v globinah. Vzela je kneginja bodalo z zlatim ročajem, z dragulji vkovano; dvignila ga je, da se je zalesketalo v solncu in ognju; zaprla je oči in z živo strastjo se je zakopal jekleni hlad v kipečo polt . . .

Odpeljal se je gusar Kruto z nevesto Lepo na ognjeni barki, odpeljal se je v solnčne dvore, v neskončno pot.

A včasih se zopet prikaže njegova plame-neča barka; in tedaj ni dolgo, da pogine hraber junak, sloveč nad vodo in zemljami, da pade od sovražnikove roke. Jasne oči pa se solze za njim, v neutешenem hrepenenju ga kličejo koralasta usta in zaman se iztegajo vabeče ga roke v pusti mrak.

In včeraj, kraj morja gredoč, sem videl, kako so se razprostrli oblaki: na morskem peni se je zibal ognjeni brod gusarja Kruta. Jadno je drvil mimo in izginil za rtom.

Dà, videl sem ga, tako mi Svetovita viš-njega in Morane črne! . . .“

Zamrli so glasovi pesmi, motajoči se v ena-komernem toku iz pevčevih prs; utrgal se je strune zadnji jek . . .

Z novo silo je zabučalo morje: Vihar je našel vhod ter se je vrgel v votlino, da so se vlegli plameni bakelj in so ognji prasketaje obliznili tla.

Vztrepotala je krasotica in prebledela; za-čutivši sladko drhtenje njenih rok, se je glav-ar iztrgal mrkli slutnji in zapletel je svoje in njene roke v divji objem.

Zapele so čaše, zaorile pesmi, zažvenketalo je orožje, zazibal se je smeh od sten do sten.

A morje je tulilo do neba. Gorje mu, kdor je nocoj na valovih: ribiča ne otmo trgajoča se jadra, niti ne rešijo oholega Bizantinca škripajoča vesla sužnjeve, besnečih od smrtne groze in pri-klenjenih na galejne klopi . . .

IZ ČASOV ROMANTIKE.

Spisal I v a n L a h.

8.

gostilni „pri obcestnem“ je pilo nekaj kmetov, ki so bili vso noč prespali v gostilniški sobi na klopeh in so se na vse zgodaj zdravili s pijačo. Čiča je še ležal na klopi ob peči, kakor se je bil položil sinoči, harmonika pa je ležala pod pečjo. Predramil se je zdajpazdaj, ko so ga glasni pivci prebudili, zamrmral je nevoljno in spal dalje, saj ni imel denarja, da bi se mogel zdraviti s pijačo, kakor to lahko delajo drugi, ki imajo denar ali pa lahko pijo na upanje.

Kmetje pa so govorili o časih, nadaljevali so svoj pogovor, ki ga sinoči menda niso mogli dovršiti, ker jih je bilo prehitro zmešalo vino.

„Vidite, tako je; pravijo, da bo zdaj vse boljše, da bodo drugi tako naredili, da bomo mi dobro živeli“, je govoril kmet s kučmo in si pripravljaval pipo; „poglej, Komarček“, — je govoril potem svojemu sosеду in si pomaknil kučmo na stran — „bajte sva prodala, skrbeti ne bo treba niti za davek več, niti za to, kdo bo popravljaval in pokrival, pa še denar imava povrhu. Goranov nam naredi fabriko, delat pojdemo in denarja bo vedno dovolj, bajta pa nikomur nič ne nese.“

„Ah, pojdi, jaz se že kesam,“ je odgovoril sosed; „zapili bomo, pa ne bo doma ne denarja niti fabrike. Spomnil sem se, kaj sem slišal o samokratih, ki pripovedujejo take reči, kakor Goranov. Pravijo, da bomo vse razdelili in da bomo vsi enako imeli. Če hoče Goranov pomagati, zakaj pa nam ne da denarja?“

„Saj dobro plača, pošteno plača,“ mu je ugovarjal sosed; „kdo bi ti bil dal toliko, kot on?“

„Samokrati pravijo, da bomo vsi enaki, be-rači in bogataši; pa le ni nič.“

„Samokrati že, samokrati samo govorijo, Goranov pa ni samokrat.“

„Lahko je, kdo pa ve, kaj je pravzaprav?“

„Moder mož je, kaj bi, ni res, Pikov?“ se je obrnil k tretjemu.

„Seveda je moder, pa mi nismo. Kje si pa slajše spal, Krapec, doma v svoji bajti, ali tu pod tujo streho?“

„Saj imam še svojo bajto,“ se je razjezil Krapec, „saj bi lahko doma spal in tudi staro imam doma, saj je še vse moje. Ali vidiš: Goranov sezida mesto teh bajt veliko hišo, pa bomo

(Dalje.)

živeli kot grofje; malo bomo delali pri njem v fabriki, pa se bo lepo živelo in brez skrbi. Zdaj pa dan za dnem: zdaj to, zdaj ono, plačaj, pa plačaj, denarja pa nikjer nič. Zato pa pravim, da je Goranov dober človek, pa tudi umazan ni, še za pijačo da, kadar je dobre volje.“

„Tisto je že vse res“, je počasi ugovarjal Komarček. „Vidiš, jaz sem pa tudi že kaj bral, da ti lahko povem. Zdaj delaš sebi, potem boš pa drugim, zdaj si svoj gospod, potem boš pa hlavec tujcu. Tako se bere, da je delavec v fabriki velik revež, pa še življenja si ni svest. Le poglej, kakšne roke prineso iz Amerike! Pravijo, da mi pol toliko ne trpimo, kolikor oni tam! Izdelajo se ljudje tam, med tem ko so doma pasli lenobo!“

„Tisto je v Ameriki“, je posegel Krapec v besedo, „pri nas bo pa po naše.“

„Fabrika je fabrika; zato so pa zdaj začeli vstajati samokratje proti gospodi, ki dobro živi, oni pa trdo delajo.“

„Kje si pa spet to slišal?“ se je čudil kmet.

„Kje bom slišal; v politiki so take reči. Samokratija je taka politika.“

„Kaj je pa politika, ki si tako učen?“

„Kaj bo politika! To se ne da dopovedati, to se da samo razumeti; tebi pa bi še najmanj dopovedal. Zdaj so časi taki, da mi tudi že kaj vemo o politiki.“

„Goranov ve pa še več.“

„Seveda ve; pa to tudi lahko ve, da mi nismo kar tako; vemo dobro, kdo je“. Pri tem je Komarček pomežiknil Pikovu. „Dandanes je svet nezadovoljen, vsak rad dobro živi, zato so pa po fabrikah samokrati, ker niso zadovoljni, ko jih preveč pritiskajo.“

„Kaj pa je to „samokrati“, je vprašal Krapec in basal tobak v pipo.

„Kaj je to? Ime je, pa je, kakor se tebi pravi Krapec, na primer. Taki ljudje so to, delavci po fabrikah, ki trpijo, pa jih premalo plačajo; zato pravijo, da bodo gospodi vzeli in razdelili, — bolj nevarni ljudje so, bi dejal — no, ko bi bila fabrika taka dobra reč, bi ne bilo samokratov na svetu . . . Tako je.“

„Zakaj je pa v Ameriki toliko denarja, da ga sem pošiljajo, če ni s fabriko nič?“ je začel

Krapec. „Fabrika nese, da ljudje zaslužijo. Brez dela ni jela, prijatelj! Samokrati so že napačni ljudje, če se zaradi fabrik jeze. Fabrika daje dela, kruha, obleke in strehe, vidiš! Kaj imaš pa ti, ko delaš ves dan in trpiš? Še manj, kot samokrat, pa moraš le živeti sebe in druge.“

„To je res, da ničesar,“ je začel Pikov, „nekdo pa mora tudi imeti kaj več, da kaj sezida in kako fabriko napravi, da bomo imeli delo in kaj zaslužka.“

„Zato pa pravim, da je Goranov človek, da malo takih, ki takole za nas poskrbi.“

„Pa so rekli, da bo gori na gradu tudi fabrika“, je pravil Pikov.

„Kje bo? Nič ne bo“, je vpil Krapec, „kje pa ima ondi kdo kak denar? Za take stvari je treba milijona!“

„Vidva tega ne razumeta. Pri taki stvari jih stopi več skup“, je pravil Komarček, „da si potem razdele dobiček.“

„Goranov pa ima sam zadosti denarja“, je ugovarjal Krapec; „sam sezida, sam dela in sam obdrži ves dobiček.“

„I, če pa naredo tudi tam fabriko“, je govoril Pikov, „bo še bolje. Kjer bodo bolje plačali, tja pojdemo.“

„E, dejali so, da se je Goranov malo učil,“ je pripovedoval kmet; „če se pa človek v mladosti ne nauči, se potem tudi ne. Le Roša vprašaj, kaj je delal po svetu!“ Kmet se je boječe ozrl in tudi Krapec je molčal.

„Ej, Čiča, vstani, vstani,“ je klical Pikov tako glasno, da se je Čiča takoj predramil. „Vidi se, da imaš gosposko kri,“ je pristavil oni, „ko tako rad spiš“.

Čiča je sedel na klop in si mencial oči. Sedel je sključeno in glava se mu je sklonila.

„Na, pit pojdi, Čiča“, ga je vabil Komarček, „saj se ti že bere, da si žejen.“

„Glejte, zdaj se Čiči dobro godi, odkar je Goranov tu,“ je začel zopet Krapec; „zmiraj pije. Prej ga je pa bolj težko ujel kako merico.“

Čiča je vstal in šel pit ter je obsedel pri mizi. Njegov obraz je bil mračen, oči zabuhle, lasje razmršeni. Gledal je jezno.

„Ne glej, ne glej tako, saj je tam,“ je rekel kmet in pokazal na harmoniko pod pečjo. Čiča je pobral harmoniko in poizkusil, če mu je niso izpridili . . . Ko pa je harmonika dala svoje, ne prav zveneče glasove, se je zjasnil Čiči obraz.

„Vidiš, ravno to bi bil Goranov, kar je Čiča“, je začel Komarček. „Za Čičo vsaj vemo, od kod in kaj in kako je, za Goranovega pa še

toliko ne. Nepridiprav je bil nekdanj, kaj je pa zdaj, kdo ve! Navihanih ljudij se je treba varovati. Pa če še dobro pomislimo, kmalu več vidimo“. Sedaj je začel Komarček govoriti bolj potohoma. „V „Mlinu“ stanuje, Mlinar je pa v Ameriki. Mlinarica ima zdaj komaj šestintrideset let, Goranov pa nekaj čez trideset. Šel je takrat glas, da je spraval Mlinarja on tja in denar mu je poslal, da je šel v Ameriko. Goranov je imel ž njo znanje, ko je bil še tu; šestnajst let je imela, še zdaj pomnim, kakšen ropot je bil. V Mlinu so ga bili vzeli za svojega, on pa je punico zmotil in denar mu je ona dala, da je šel v Ameriko. Saj je bil Goranov prvi, ki je šel; vem, kako smo se čudili. Zdaj pa pravijo, da se imata spet. Zato mož iz Amerike nič ne piše. Tak je Goranov!“ je izpregovoril zopet na glas ter je sedel na svoje mesto, kajti med tihim pripovedovanjem je bil zlezal čisto čez mizo, da so staknili glave skupaj in se razumeli.

„Kaj bi tisto! Kaj nam to mari,“ je zagovarjal mirno Krapec, „najbo to že, kakor hoče, glavna stvar je, da nam bo Goranov pomagal do denarja. Le poglej, koliko je drugače, odkar je prišel med nas Goranov! Vsak ima denar, to se pravi, vsak ima lahko denar. In njemu, Goranovemu ni nič za nekaj kron. Vse dobro plača, kakor da bi denar delal. Tri poliče mi je plačal zadnjič, da domov nisem vedel.“

„Zato ga pa zdaj hvališ.“

„Kaj, zato? Jaz vem, kako in kaj je prav in kdo je hvale vreden! Vranič je plačal po kroni na dan; nihče mu ne bo več delal.“

„Vranič je dober človek“, je ugovarjal kmet, „to je gospodar“. Čiča je prikimal.

„Dokler gre še staro“, je govoril drugi; „čakaj, da pride na svoje! Če bo tako plačeval, bo lahko izhajal.“

„Kaj boš, še boljši časi so bili, pa smo bolj po ceni delali. Za par grošev smo šli radi kosit, pa je bil svet denaren, da je bilo kaj, ko je bilo vino bolj poceni,“ je pravil Komarček.

„Tačas je denar več zalegel in zdaj ni več „tačas“. Delavec je danes dražji . . .“

„Zato je pa slabo za gospodarje, da gredo vsi v Ameriko. Mi pomnimo drugačne čase na Dolenjskem, a zdaj ni nič, ko je trtna uš vse snedla in so stari tisoči pošli. Vse dobre stare hiše so propadle, kdor pa je bil priden, se je rešil, če je začel prav.“

„Kaj bo prav začental! Skop je bil, ljudem ni dal! Včasih se je dalo delavcu pošteno, zdaj pa nič“.

E. ARNDT-ČEPLIN: SMRTONOSNI STREL.

„E, še slabše je bilo; gospodar je zdaj revež.“

„Kaj bom jaz Vraniča reševal?“

„Vranič je moder gospodar“, je ugovarjal Pikov.

„Saj tudi pravijo, da bodo skupaj zidali Goranov, Vranič in Mlinski, potem bo pa že kaj, potem,“ je pravil Komarček.

„Pravijo, da Mlinski noče z Goranovim,“ je pojasnil Pikov.

„Kaj?“ je zavpil Krapec, „narobe je prav: Goranov noče nič imeti z grajskim, pa tudi nikogar ne mara.“

„E, no, nekaj bo že,“ je rekel mirno Komarček in začel zopet tiho pripovedovati, „takrat, ko so ga bili zjutraj našli pri Goranovem na dvorišču, so pravili to in ono . . . Saj vemo, kako je,“ je izpregovoril zopet na glas. „Vranič je pa ves drug fant, kot Goranov; on pravi, da si bomo tu opomogli, če bomo pametno kmetovali, Goranov pa ljudi v Ameriko spravlja . . .“

„Pa kmetuj, če nimaš ničesar, ne zaslužiš pa tudi ničesar,“ je vpil Krapec.

„Ino, delati je treba, pa se živi, lakote nihče ne umre,“ je začel Pikov. „Dosti jih je že šlo, jaz pa še ne, pa marsikdo pride nazaj in malokateri se pohvali, skoraj vsak pravi: doma delati, pa se tudi živi.“

„Eee, ti, Pikov, pri nas ni še nobeden iz kmeta gospod postal,“ je ugovarjal Krapec.

„Saj ni treba, saj še iz gospodov kmetje postajajo; pravijo, da je nam najbolje,“ je rekel Pikov.

V tem je obstala gosposka kočija pred vratmi. Mlinski je izstopil iz nje in zavil v gostilno. Gostilničar ga je sprejel ter peljal v posebno sobo.

„Kaj neki išče tod,“ so ugibali kmetje?“

„Gotovo je pa spet terjatev!“, šepnil je Komarček in pomežiknil, da so se razumeli. „Saj je povsod upnik“, je pristavil potem. Može so zopet začeli pogovor o časih, o Ameriki, o Goranovem; žena je prišla po Krapca, pa ni hotel iti domov, in potem je začel Čiča igrati. Pili so, kričali vmes in govorili o vsem. Čez dolgo je Mlinski odšel.

„Kaj pa ta hodi tod?“ so vpraševali gostilničarja.

„E, vodo bi rad kupil.“

„Ha, ha, vodo pa le prodaj, če ti kdo kaj da zanj,“ so rekli kmetje smeje.

Gostilničar je začel hvaliti Mlinskega, Krapec pa je vpil, da je Goranov bolj bogat in med kmeti se je začel nov prepir. Čiča pa je vzel harmoniko ter odšel in si godel po cesti dalje svojo pot.

9.

Živahno gibanje se je začelo zadnje čase po dolinah naokoli. Kakor da je bil posvetil žarek v temo in je vstalo po jasni luči hrepeneče življenje. Kakor da so se vrnili odnekod stari časi, polni veselja, kakor da so prišli v gosti po dolgih letih, in vsi so se jih razveselili. Ali bilo je, kakor da je zadnjikrat posijalo solnce, predno zaide.

Dvajset let že ni bilo tako, da bi vsak pil, kdor je hotel. Kakor da so zopet obrodile vinske gorice, kakor da so se odprle kleti, polne starih vin. Zato so se prebudili vsi, ki so sanjali že dvajset let o starih časih. Poprijeli so krasni trenutek življenja, da bi ne odšel mimo njih, kajti morda ga ne bo nikdar več. Morda preide in pade zopet tema po Krajini. Zato bi bilo škoda, da bi se človek pozneje kesal po neužiti radosti. Tako so vsi zahrepeneli po življenju, po sreči. Kakor da je v temi potujoči trumi zasvetila luč. Kdo bi ne čutil radosti!

Kmetje so popivali po gostilnah in modrovali. Vsi so govorili o novem boljšem času, ki prinese lepo življenje. Ugibali so, kako bo po slesju na svetu, ko bo povsod tako, kakor je v Ameriki. In pri tem so se spomnili starih časov. Starci s sivimi lasmi, globokimi brazdami po obrazu, s kučmo po strani, z rdečo ruto za vratom so posedali za mizami in govorili. Kri jim je zalivala lice, ogenj je žarel v globokih očeh, roka se jim je tresla od veselja. In govorili so modre besede.

„To so vam bili časi, bratci! Ceste polne vozov, voz za vozom, poln sodov, Hrvat ali Belokranjec je peljal vino, hm, kako vino, bratci, da me razumete! Ustavil je na vasi, obstopili smo voz. Pil si, kolikor si hotel, po grošu bokal. Polne kleti, starina kakor roža, e, zato se pravi: stari časi. In potem je prišlo, da ni trta rodila, ljudje so šli po svetu in vse je umrlo. Ceste so prazne, denarja nič, življenja odnikoder.“

Tako so govorili starci. In ko so govorili zadnje besede, so žalostno povесili glavo, zagledali so se v kozarec pred seboj in pili na žalost.

„Kakšno vino je to! Bog ve, kdo ga je delal, zakaj Bog ga ni ustvaril, zemlja ga ni rodila. Odkod si dobil, krčmar, to vodo brez okusa? Duha ni po vinu. Kdo te je ogoljufal? Kakšen krčmar si, da ne poznaš? To so bili prej drugačni krčmarji! Par konj so vpregli v parizar, par konj, da je jih bilo veselje videti. I, hot, so pognali proti Dolenjskemu. Tri bariglje so imeli na vozu, hej! Tako so hodili po vino. Čez teden ali dva so se šele vrnili in so pripeljali vino. Pa

kakšno vino! Vsa vas, vsa dolina je prišla, da smo zvalili v kleti. Pijače je bilo, da je teklo od miz. To so bili časi! A zdaj? Kdo pozna še pravo vino? Odkod si dobil to pobarvano vodo, krčmar? Jesih je boljši, fej!*

In pili so starci, kajti tudi to je lepo, kar budi spomine na lepe čase. Zato so pili, da bi se opili in bi mislili, da je zopet tako, kakor je bilo v tistih časih. In je res skoraj prav tako, samo vino ni isto, kajti suha, temna leta so bila izpraznila bogate kleti, kjer plesnijo zdaj nekdanje lepe dišeče bariglje brez vina — starine.

Kdo bi ne bil vesel, ko je prišel zopet čas tako vesel, poln spominov! Goranov je prišel in je prinesel denarja. Posodi vsakomur, kdor hoče, samo da ima na kaj. Hiše kupuje in polja. Vsak rad proda, plača se z denarjem dolg in kar ostane, se lahko zapije. In če zmanjka, Goranov zopet lahko posodi. Kdo se meni za to, kdo je Goranov in kaj hoče! Vsi vedo, da so ga našli nekoč zjutraj v mlinu ob cesti. Velika gostilna je stala poleg mlina in bogve, kdo ga je pustil. O ciganih takrat ni bilo sledu. Tudi nič ciganskega ni imel na sebi. Pobrali so otroka in so se ga usmili. Dali so ga k Goranovemu in tam je vzrastel. Kdo je vedel, kako bi mu rekli, ko niti vedeli niso, ali je krščan ali ne, in če bi ga krstili, bi bil morda krščan dvakrat. Take težave so bile z njim takoj, ko je prišel na svet. Da bi pa vendar nosil ime krščanskega človeka, so mu dali ime Lojze. Pa kako je nerodno klicati človeka po imenu, če ima morda že drugo ime! Zato so ga klicali vsi na ime Goranov. Bil je v mlinu pastir in potem pri gostilni hlapec. Potem pa je izginil v Ameriko, bil je prvi, ki je šel tja. Takrat so se vsi čudili, zdelo se jim je to sila daleč. In kmalu se je zvedelo, kako Goranov tam bogati.

Takrat pa so se začeli mračiti v Krajini časi in Dolenjci so začeli hoditi pot za njim. Tako je bilo. In zdaj je Goranov bogat človek, gospod je, in se je prišel domov pokazat in srečo je prinesel seboj.

Tako so pripovedovali o Goranovem na ves glas. Radi so ga imeli. Včasih se je zgodilo, da se je pripeljal Goranov v koleslju mimo krčme; ustavil je in poklical vina. Vsi, ki so pili v krčmi, so ga pozdravljali skozi okno. In kadar je bil Goranov dobre volje, je plačal nekaj štefanov za tiste, ki pijejo v krčmi, in potem je ponosno pognal dalje. Veselje je zavladovalo med pivci v krčmi in so pili na njegovo zdravje. Kdo bi mogel reči, da Goranov ni dober človek? Posojuje vsem, polje kupuje in dolžnike, in še za pijačo plača. Zato so vsi dobro govorili o njem, tudi

tisti, ki jim je že prodal hiše in vse, kajti, dovolil jim je prebivati še naprej v hišah, denarja jim je dal, da lahko pijo in skrbi so se iznebili, ko ni treba skrbeti za hišo, pa vendar spe pod svojo streho.

Res, dober človek je Goranov. Najprej je odprl pot v Ameriko, da so si šli ljudje tja prislužiti denarja in zdaj se je vrnil bogat domov in deli same dobrote. Kdo bi mogel biti proti njemu? Taki so bili to časi po gostilnah.

Na tihem so pripovedovali razne povesti o Goranovem. Ko je bil v gostilni pri mlinu za hlapca — bil je mlad lep fant, kakor so navadno taki najdenci — domača hči je imela takrat šestnajst let. Lepa je bila, še zdaj se ji pozna nekdanja lepota. In tako so začeli ljudje o nji in Goranovem govoriti take reči. Gospodar Mlinar je zapodil Goranovega. Tako je bilo to.

Možje so pri tem pomaknili kučme še bolj na stran in si pomežiknili ter pili.

In začel je zopet drugi še bolj tiho:

„Ona mu je dala denar, da je šel. Goranov je izginil in nekaj dni potem je bil okraden kupec, ki je spal pri Mlinarju. Saj vemo, kako je bilo! In ko se je deklica omožila, je spravil Goranov njenega moža in Mlinarja v Ameriko, sam pa je prišel k njej.“

Posmejali so se možje in pomeknili kučme še bolj na stran. In drugi so pravili, kako je živel v Ameriki in zakaj je tako obogatel.

„Kdo bi te stvari vlekel na dan,“ so rekli končno; „dober človek je, ki ljudem pomaga. Drug bi ne bil tak.“

In tako so šli dnevi, kajti denar so imeli vsi, tisti, ki so si ga izposodili, tisti, ki so prodali njive in tudi tisti, ki jim je Goranov prodal domove. Predno bo zmanjkalo, so mislili, bo Goranov sezidal tovarno, delat pojdemo in denarja bo vedno dovolj. Tovarna da dosti denarja, s poljem ni nič. Škoda delati! Boljše je torej počivati ta čas, da pride tovarna in potem pride novo življenje.

„Pijmo torej, ljudje božji, ko so taki časi, kot nekdanj!“

Tako je šel dan za dnem, noč za nočjo. Pospali so zvečer po klopeh v krčmi, pod mizo so obležali ali tudi po tleh naokoli. In vzbudili so se zjutraj tam, kjer so pospali zvečer.

In budili so se drug za drugim in so začeli dalje piti. Nekateri so posegli v žep in so se začudili, da je tam še denarja. Prijetno je tako zjutraj po prepiti noči poseči v žep in začutiti tam denar. Zato so bili veseli, da je temu tako.

„Kako je to mogoče?“ so pomislili. In ko so dobro vse premislili, kaj je bilo včeraj, so se spomnili, da je bil zvečer Goranov v krčmi in da je dajal za pijačo.

„Še moje kupi, Goranov, še moje!“ In Goranov je zarožljaj z denarjem. In sosedje in mešetarji so planili na noge, udarili so na roke, Goranov je odštel denar in potem se je pilo. In šele zjutraj, ko so vse iznova premislili in so se spomnili, kaj se je bilo zgodilo, jim je prišlo na misel, da so brez doma. Grenka je ta misel, ko se človek zjutraj prebudi in se spomni, da je brez doma. Toda zakaj bi bila grenka, ko je denarja še poln žep? In kdo bi mislil sedaj na to, da nekoč ne bo ne denarja ne doma?

Tako so posedali ljudje po krčmah, tako so posedali v dolini pri Mlinarici, ker je bil Goranov tam vsak večer, in tako so živeli v gostilni „ob cesti“. Čiča jim je igral na harmoniko, da je bilo življenje še bolj veselo. Rado se poslušajo godbo, ko je vina polna miza. Kakor bi bila večna svatba, se zdi človeku.

Dobro se je zdelo tudi Čiči, da so prišli taki časi, da lahko igra in da ga radi poslušajo. Težko je godcu gosti samo sebi, ko pada pesem težko nazaj v srce. Lepše je tako šumeče življenje; za pesem je to prav in za godca, denarja dobi in pijače. Kako je to prijetno v taki družbi na svetu! Zato se je Čiča zjutraj vzbudil včasih na peči „pri Mlinarici“ v dolini, včasih v gostilni „ob cesti“, včasih kje v zakotni krčmi. Ozrl se je in je videl, da tudi drugi spe kje okoli miz. Prijetno je, ko človek vidi, da ne hodi sam po

eni poti. Harmonika mu je ležala včasih pri vzglavju, včasih pri nogah. Prigodilo se je tudi, da se je prebudil in harmonike nikoli nikjer. Razjezil se je in je od žalosti zaspal dalje. Pivci pa so vstali, posedli okoli miz in začeli piti.

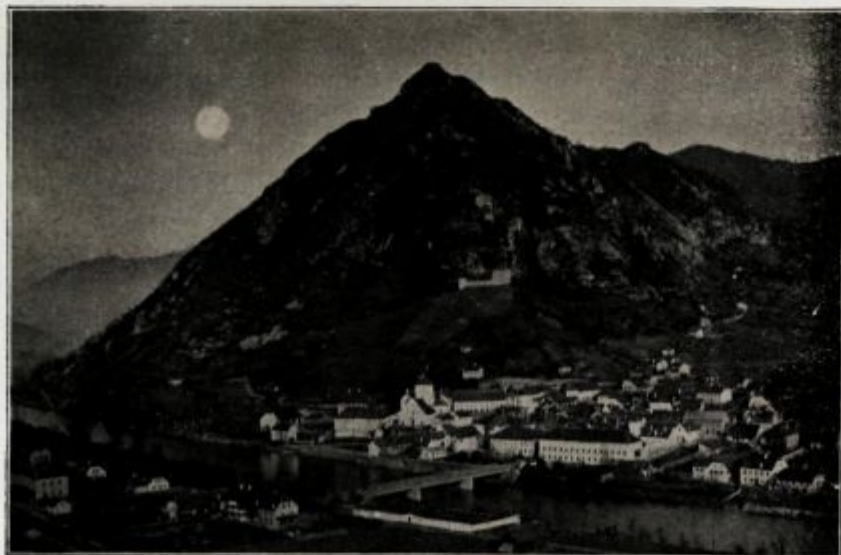
„Čiča, Čiča,“ so ga klicali. On pa je bil žalosten in zato je spal dalje. Spotaknil se je morda kdo takrat ob kaj pod mizo, pogledali so in bila je — harmonika. Bogve, kdo je spal na nji. Izvlekli so jo in hreščeč je bil njen glas. Čiča je takoj vstal, kajti nihče ni smel igrati na njegovo harmoniko, da bi je ne potrl. Potegnil je z rokami po razmršenih laseh, oči so se mu počasi jasnile in zaspane proge so ležale preko lic. Dali so mu pijače in začel je gosti. Tako se je začel nov dan. Prišli so novi ljudje in so začeli pogovor o starih lepih časih, o trudnih prestanih letih in o veliki bodočnosti.

Taki časi so se začeli zadnje čase po dolinah naokoli in spremljevani od vesele harmonike, so potekali hitro, kakor da beže v uren, brezumen ples, sladkim sanjam v naročje.

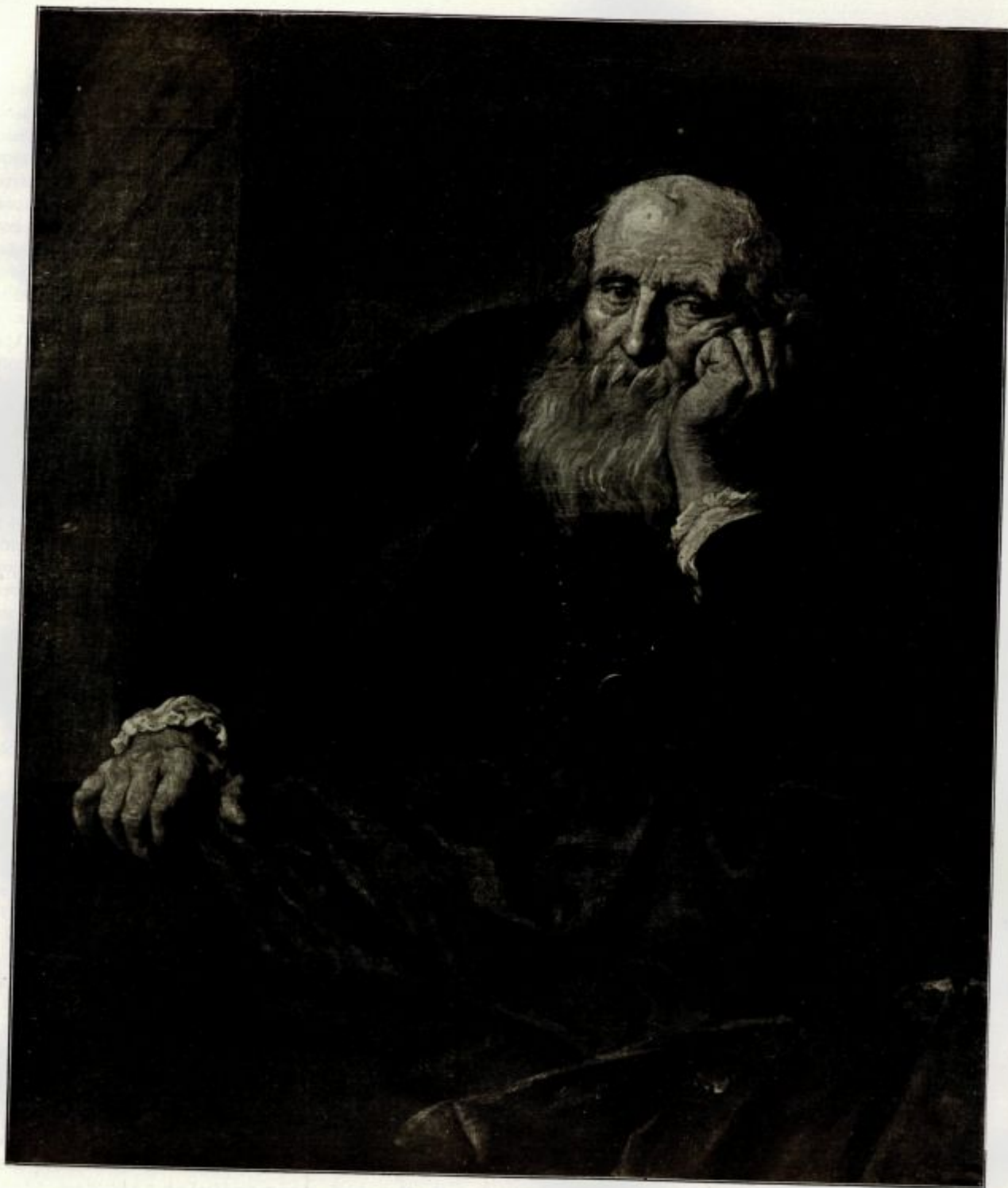
„Zapojmo, ljudje božji! Nov čas je tu, Goranov je v deželi!“

Zares veselje je vladalo po vseh kotih in krajih v dolini in če je morda prišla odkod nepovabljen slaba vest, da bi motila zadovoljnost srca, so jo zapodili z veselimi petjem. Ne more priti slaba vest v srce, dokler je še denar v žepu. Kako sladki so časi radosti, ko je v njih raj zaprta pot vsemu neprijetnemu, kar bi spominjalo na preteklost ali opominjalo na bodočnost ter je moglo kazati vesele dni!

(Dalje prihodnjič)

LAŠKI TRG.

G. FLINK: STAREC.

LISTEK.

KNJIŽEVNOST.

Josip Stritar. Dneva 19. in 20. maja t. l. sta bila v Ljubljani posvečena proslavi neprecenljivih literarnih zaslug Josipa Stritarja, Nestorja slovenskih pisateljev. „Društvo slovenskih pisateljev in časnikařev“ je priredilo s podporo mestne občine ljubljanske, „Glasbene Matice“ in „Slavca“ vrsto slavnostnih ur, ki naj bi izrazile 70letnemu poetu zahvalnost vsega slovenskega naroda, hkratu pa naj bi v narodu dvignile razumevanje velikega pomena in koristi pisateljskega delovanja sploh. Občinski svēt je dne 19. maja v svoji slavnostni seji sklenil, da se imenuj poslej najlepša ulica, ki vodi iz srca mesta tja mimo Prešernovega spomenika ter se izteka v Prešernovo ulico — Stritarjeva ulica. Tako naj se še pozni rodovi zavedajo psihološke in literarne vezi med Prešernom in Stritarjem ter med Ljubljano! Zvečer je „Glasbena Matica“ priredila slavlencu podobno oknico z bakljado. Naslednjega dne pa se je vršila pod egido „Društva slovenskih pisateljev in časnikařev v „Mestnem domu“ slavnostna akademija s predavanjem g. prof. dr. Jos. Tomiška in petjem „Slavca“. Opoldne se je vršil slavnostni banket v „Narodnem domu“. Slavlje je pomnožila „Hrvatska Matica“, ki je poslala simpatične svoje zastopnike, „Slovenska Matica“ pa je na svojem poslednjem občnem zboru izvolila Stritarja svojim častnim članom. Ker so se udeležile slavlja tudi kmetske občine kranjske ter je došlo iz vseh slovenskih kulturnih središč mnogo brzozavnih pozdravov, lahko rečemo, da je bila proslava Stritarja občeslovenska. O velikanskem pomenu Stritarjevem za slovensko slovstvo je govoril „Slovan“ že v svojem X. zvezku, ko je objavil tudi njegovo sliko. Stritar je še danes čil in svež ter nam še letos podari novo svoje delo „Lešniki“ v izdaji „Družbe sv. Mohorja“. Naj mu bo usojeno, še dolga desetletja uživati sadove svojega blagoslovljenega delovanja!

„Slovenska Matica“. Dne 16. maja t. l. se je vršil 42. občni zbor „Slovenske Matice“. V otvoritvenem nagovoru je g. predsednik Fr. Levac naglašal, da se je v minolem letu delovanje društva vsled odborove marljivosti izredno poživilo, da so pisatelji društvo pridno zalagali, da so poverjeniki uspešno delovali ter da se je število članov pomnožilo za 215 članov. Želel je končno, da bi ostala ta živahnost v društvu trajna, potem uspeh ne izostane. Isto veselo in uspešno delovanje odbora je v svojem poročilu konštatiral tudi tajnik, g. E. Lah. Odbor je imel pet, tehniški odsek 1, agitacijski odsek 2, odsek za tehniški slovar 1, gospodarski odsek 2, folklorški odsek 1 in knjižni odsek 8 sej; torej skupaj so imeli odborniki leta 1905./6. dvajset sej. Toliko jih menda še ni bilo nobeno leto. To dokazuje, da je prišla v odbor zares vesela, vztrajna deloljubnost. Lani, v 41. društvenem letu šele je izdelal knjižni odsek društveni književni program; društvene knjige v obsegu 80 pol so izšle 3 mesece prej, ko sicer in za l. 1906./7. je poskrbljeno takisto, da izidejo knjige, katerih rokopisi so že pripravljene, vsaj ob Novem letu in sicer v obsegu 84 pol. Odbor je po večletnem pogajanju letos končno dognal tudi kulturno in politično dalekosežno književno zvezo s Hrvati, ker se bo de poslej izdajala za člane „Slovenske Matice“ Hrvat-

ska knjižnica, za člane „Hrvatske Matice“ pa „Slovenska knjižnica“. Vse cikličke knjige beletristične vsebine dobē okusne, slikane ali risane ovoje. Slike ali risbe izvrše slovenski umetniki. Knjižnica se je pomnožila za 432 knjig, zvezkov in časopisov; 393 knjig je bilo zamjenanih, podarjenih pa 316. Nekaj založnih knjig je v zadnjem času docela pošlo. Za „S. M.“ so se začeli živalnejše zanimati in poročati o njej tudi drugi slovanski in neslovanski narodi (Srbi, Čehi, Rusi, Francozi, Rumuni, že prej pa seveda tudi Hrvatje). Odbor je izročil tudi nekatere premembe društvenih pravil ter je obč. zbor te premembe soglasno odobril. Po novih pravilih sme izdajati društvo slovenske knjige sploh, se morajo na zahtevo 40 članov sklicevati izredni obč. zbori ter smejo člani na obč. zboru staviti samostalne predloge. Tako je bilo torej delovanje pomlajenega odbora „S. M.“. Naglašamo to prav posebno, ker so nekateri krogi lani strašili rojake, da je zašla Matica vsled lanske zmage nekaterih mlajših pisateljev pri volitvah — na kraj propada! Pozabili nismo tistih lanskih groženj in napadov, pa tudi ne predsednikove demisije zaradi te naše zmage, ki pa je po letošnjem priznanju istega predsednika in tajnika dobila čisto drugačno lice! Delovanje in uspehi odbora l. 1905./6. dokazujejo, da je bil odbor pomlajenja zelo potreben ter da je že v tej kratki dobi donesla naša zmaga društvu dokaj koristi. Zato pa se veselimo, da je pridobil odbor „S. M.“ pri letošnjih volitvah zopet dva mlajša, agilna odbornika ter menimo, da bo društvu le v prosep, ako se izvršuje začeto pomlajevanje odbora še nadalje. Starost je častitljiva in zaslug bogata, toda sterilna ali vsaj konservativna in reakcionarna. Zato: mladini potk delu!

c. r.

A. Medved: Poezije. Založila katoliška bukvarna v Ljubljani. 1906. Cena 4 K.

Brhka garda slovenskih pesnikov in pisateljev je prikorakala v devetdesetih letih preteklega stoletja, je zasedla važne postojanke v slovenskem slovstvu in jih je skoraj brez izjeme vrlo branila do današnjega dne. — Ta generacija opravlja še zdaj v našem slovstvu tem važnejšo ulogo, ker se v prvem desetletju novega stoletja kar noče pojaviti številnejši pesniški zarod.

Krepko je v omenjenih letih nastopil tudi naš Medved, pod okriljem „Ljubljanskega Zvona“, kakor vsi njegovi sobojevalci; kakor s trombo se je glasil njegov spev in ostal mu je krepk in jasen tudi, ko ga ni več spremljal „Zvon“, in jasnost, pa ne vedno vedrost, mu je ostala lastna do prvega velikega odmora v njegovi življenski in pesniški simfoniji: do pričujoče zbirke njegovih poezij. Zaradi te prozorne jasnosti jih jemljemo radi v roke in jih damo lahko vsakemu z mirno vestjo v roke. Takozvani dekadentizem je šel zato skoraj brez sledu mimo njega; le košček Meškove mističnosti je tupatam vdelane v sicer svetli mozaik in le eno pesem je naslovil z dekadentsko etiketo: „Bolna noč“. — Več ni šlo: že zaradi krepkega jezika ne, rafinirano krepkega. Ta slog ni Aškerčev, pa tudi ne Gregorčičev ali Stritarjev, ni blesteči slog Cankarja ali Meška, ne gladki slog Ketteja, ne cizelirani slog Zupančiča itd. — sploh, ne vem mu primere. Glede polnoglasnosti bi še najprej spominjal na Koseskega (nahajajo se v pesmih celo Koseskizmi n. pr. „prevred“, „sovraž“), seveda bi si morali misliti Koseskega

očedenega, olikanega, popravljenega z modernimi stroji in, kar je poglavitno, pretvorjenega v pravega pesnika. Ali pa bi bil tak Koseski še Koseski?

Zato moramo Medveda meriti le z njegovim lastnim merilom. V tem oziru pa nam ni treba šele z umom iskati po njegovih pesemcah pripomočkov za spoznanje tega merila; pesnik sam, jasen tudi v tem oziru, nam naravnost pove, česa potrebujemo in iščemo. — Do pičice enotno ni vse, kar nam pove, saj se raztezajo pesmi čez več let in nikjer ni, žal, povedano, kdaj je katera zložena, tako da se na podlagi zbirke same ne da zasledovati razvoj v pesnikovih nazorih. Pa naposled spoznamo, da je osebnost, kakor je pesnikova, v svojih nazorih že zgodaj dorasla in dozorela, ker si je zgodaj začrtala pot za svoje delovanje. Ako krene kdaj po stranpotici, se da tak slučaj razlagati kot posledica hipnega razpoloženja, ne pa kot učinek trajnega svojstva. V bistvu takega utrjenega značaja leži, da se mu prava lirika poda bolj izjemno, a kadar se jej uda, bo globoka, elementarna. — S tem smo dobili njegovo osebnost z negativne strani. Na pozitivno stran pa nam, kakor rečeno, pomore pesnik sam. Na str. 158. pravi v jako značilni pesmi: „Mir ljubi medved, sam se rad ogane, a kdor zada mu krvaveče rane, on redko strašni smrti ubeži. S to zverjo sem enakega imena in krvi . . .“ Torej „medvedova“ kri je v Medvedu? S to resno šalo je dober kos resnice točno zadet: hud in vendar srčno dober, spopadljiv in vendar miroljuben, kocinar, a vendar fin in nežen, težak in vendar gibčen, godrnjav in vendar dobrovoljen, preudaren, a tudi poskočen — tak je pesnik; osebno rad se dela hudega, a preveč je dober, da bi mu verjeli, da je hud. — Posebno nam prija, da je pri tem vedno mož in moški; le enkrat mu je ušel izrek o brezupnem hrepenenju (str. 126) in izjemoma se ga prime Meškovo „hrepenenje“ (n. pr. str. 18), ki Medvedu ne pristaja, in enkrat zašepeta (str. 21) v njem celo nekaj takega kakor prava nirvana.

Redno pa zvane tudi iz mračne duše le krepki akordi. Kar med imenitne pregovore moremo uvrstiti tale njegov izrek: „Vse človek preboli. V palači, v gradu, koči, srce premnogim poka, a malokomu počí.“ Isto, pa manj po Medvedovo, se pove drugod, n. pr. na str. 132. Tudi ne vem, kaj bi rekli, ko bi kdo drugi spesnil „legendo“ „Redovnikova prikazen“, v kateri poučuje opat mladega redovnika, ki je videl v sanjah pekel, a ni tam zapazil nobenega duhovnika in nobenega redovnika, češ: „duhovniki, redovniki, le čuj, če kateri so obsojeni v peklò, ne pridejo na vrh, temveč na dnò.“ — Takisto trpko, ne zlobno, resnično — ne zadirljivo pravi na str. 143: „Ni zadnji Čop ubegnul trupla sili . . .; še zdaj imamo Čopov v izobilji, učenih ne tako, a tihih bolj.“ — Zmotil pa se je pesnik, vprašajoč skeptiški (str. 9): „Učene knjige bereš mrko, zjasné li v duši mrak?“ „Da!“ mu lahko odgovorimo z mirno vestjo. — „Mračni hipi“ (str. 22) se včasih lotijo pesnika, a preboli jih z lastno močjo, ki ga dvigne do odločnega odpora ali do trpke potrpežljivosti. Tej verjamemo; če pa pravi (str. 154): „življenje ljubi svet, jaz ljubim smrt“, — ne, to ni Medvedovo, to si je za trenutek umetno vcepil in ta cepka pri njem ne bo poganjala plodnih popkov.

Pravih veselih pesmi pa tudi iščemo zaman. Saj srečen pesnik ni: sodniki črnogledi so pogazili pesnikovo srečo in se zdaj jeze nad njim, „da se nesrečnega počuti“ (str. 82—83). Slične izjave čitamo vedno in vedno v raznih oblikah: Nekdaj je „sanjal o sreči“ (25) a zdaj mu je neodrešljivo izgubljena, „lepih sanj ni več“ (54), in „ko bi se tudi Vam glasno smejal, srce bi otožno ostalo“ (62); „pred svetom ga je sram solzâ, pred Bogom ga ni treba biti“. — Zato

se mu zdi dom sreče v otrokovi nirvani: otrok je srečen vsekdar: „kjer ni spominov, ni kesanja, kjer ni spoznanja, ni prevar“. To nam tudi pove, kje nam je iskati vir pesnikove nesreče: spomin — kesanje, spoznanje — prevara! Odtod izvira pesnikovo koprnenje po izgubljenih otroških časih, od tod kitica materi posvečenih pesmi; plakala bi mati celo v nebesih, ko bi znala, da solze toči njen otrok, ki nima v zemlji le prsteni, ki ima tudi v srcu grob (96). Soglasje s tem svojim stanjem nahaja pesnik povsod, pri ljudeh in njihovih odnošajih ter prav tako v prirodi. Priroda, ki jo rad opeva, mu je le sredstvo; ona ga s svojimi dozdevnimi sličnicami le utrjuje v njegovih nazorih; to velja o pesmih „Pomladi“ in o seriji „V gozdu“, kjer se o prirodi sami govori prav malo, nahaja pa se tam n. pr. rek (84): „Zahvaljen Bog, da — tepce si ustvaril!“ — Pod cipreso čuti le tole: „Kaj mi bilo je življenje? Zelen up, a brez sadov!“ Tudi v takih zvezah slišimo tožb malo, tem več obtožb; za absolutno življensko srečo se pesnik ne poganja, a zadovoljen bi bil, „ko bi mirne duše mogel strmeli v to mirno noč“. A enkrat popoka ta potrpežljiva umerjenost; na str. 157—158 vzklikne s pristno strastjo: „Hrepenenju niso ure vzete . . . O svet, vrag vzemi tvoje vse obete! O, Bog, solza te prosim, le solza, da gorko se izjokam kakor dete na razvaline svojega srca“.

Ker je pesnik moral zgodaj zaključiti svoja pričakovanja o življenju — „vrag vzemi tvoje vse obete“ — je postal mislec o življenju. To sam rad povdarja in to je odločilno za značaj mnogih njegovih pesmi, ki zaradi tega niso čutno, ampak umsko, preudarno lirске; na str. 142 pravi naravnost: „Misleči duh, glej, tebe sem imel, ko bil sem svetu celemu sirota, ko v družbah sem vzdihoval osamel, ko vsakdo hujše je obsojal pota mladosti moje nego Bog in jaz“. Nekoliko pa je sam razdril most za svojimi mislimi, češ (261): „Tudi tvoje misli so pač misli brez resnice in, hm, brez telesa“. A ves svoj pesniški poziv je položil v gorka verza: „V življenja službo sem prišel začasno z nalogo tiho — mislit in trpet“. Obširneje je isto misel razpredel v l. gazeli (121): „Te pesmi, priče izrazite, kar mislim, čutim jaz v samoti, iz srca meni so izlite. Koren imajo v zemlji vrbe, a tudi rože krasovite; bude veselje rožni cveti, a žalost — vrb viseče kite“.

Povedal je na raznih mestih tudi, kaj misli o pesništvu sploh; da morajo biti pesmi zajete iz srca, ta izrek (31, 159) bi lahko čitali pri kateremkoli pesniku; a kaj je lepo „(gnojišče kmetu, deci cvetno brdo, mladeniču deklet itd.), to je povedal s prav medvedovo odločnostjo, pristanivši (str. 149): „Vi gnocala, vi glupci, starci, he . . . mi lepo uživajmo, vi — učite!“ Odločnost tega vzklika razume le tisti, ki ve, kako se je v devetdesetih letih preteklega stoletja od ene strani (Rim. kat.) zahtevalo, naj nasprotni estetik dokazujejo, kaj je lepo. — Ko pa Medvedu že preseda vse estetizovanje in drezanje, se vsede in spiše svojo najboljšo gazelo, ki ji ni para v slovenskem slovstvu (str. 138): „Jaz delam ode, Vi delate sode, moj oče“ itd.

Tako prešinja pesnik s svojo osebnostjo vse, še to, kar se govori o tretjih osebah, postane v njegovi roki navadno le kos pesnikove osebe. Zato je v njegovih pesmih tako malo prave epike, prav tako malo kakor čutne lirike; to velja tudi o njegovih „Epskih spevih“. V sredi med epiko in liriko se giblje pesnik in to ga dela še zanimivejšega. Predela, ki jih je napravil pesnik sam v svoji zbirki („Pesmi“, „V gozdu“, „Žalnice“, „Gazele“, „Bršljan in bodičje“, „Epski spevi“, „Na deželi“, „Vzori“) smatramo le kot nekaj popolnoma zunanega in se zgoraj nismo na nje ozirali. Med epskimi se n. pr. nahaja povsem liriska, gotovo najsrčkanejša

v celi zbirki, dovršena tudi po obliki: „Za njim“. Takisto lirski in prav lepa je „Ob vrnitvi“ (234); že bolj epska je „Najdražji zaklad“ (239). Prave epske pa so „Vitovčeva smrt“ (188), „Sveti kelih“ (209); lepi sta čisto Aškerčevi „Dobljena igra“ (297) in „Azma“ (214); „Izgubljeno zlato“ (124) pa ima isto idejo kakor „Zlatorog“. — Prav ugaja mi v oddelku „Na deželi“ (gl. str. 259—250) trpka, neotesana kremenitost teh kmetov.

Omenili smo tekom svojih prevdarjanj izrečno le najmarkantnejše pesmi in najizrazitejša mesta iz njih; a lepih je še mnogo v tej obširni zbirki. Nekatere so seveda medleje in tudi izmed dobrih so nekatere preveč na široko izpejljane; a to moti le kritika, ki knjigo študira; neobvezani bralec pa bo mirno užival pesem za pesmijo in to stoji trdno: toliko neskaljenega užitka nam nudi malokatera zbirka slovenskih poezij kakor Medvedova. Dr. Jos. Tominšek.

Dr. K. Glaser: Kritike in prevodi za poskušnjo.

Samozaložba. Tisk K. Graffaja v Ogerskem Brodu. 1906. Str. 27. Vsebina: „Kraji Lear“. — „Romeo in Julija“. — Übersetzungsproben aus „Slovenische Anthologie“. Ta brošurica zopet dokazuje, kako temeljito in vestno se bavi dr. K. Glaser s Shakespearom, ki ga pozna pač vsestransko globoko ne le iz originalnih izdaj, nego tudi iz raznih prevodov. On je specialist v tej stroki in nima ga vrstnika v Slovencih. Vse komentarje in komentatorje pozna in ni je malenkosti v raznih tekstih Shakespearovih del, ki bi je dr. K. Glaser ne bil opazil in preštudiral. In tako je slovenskim prevajalcem Shakespearovih del pač nemogoče utajiti, da so prevajali po Schlegel-Tieck-Baudissinovih nepopolnih prevodih, ne pa po izvorniku. Kako površni so naši prevodi, se je Glaserju posrečilo dokazati zlasti pri prevodu „Romea in Julije“. Tu je prevajalec med 250 (!) rimanih stihov in izvorniku podal v prevodu le 66 (!) rimanih stihov ter je izpustil ves prolog in zaključni zbor. Izdajateljem prevodov Shakespearovih del bo treba za bodočnost najrigoroznije paznosti! Pri naših razmerah je pač nemogoče izdajati več prevodov istega dela; zato pa že moramo zahtevati, da so ti redki prevodi Shakespearovih dram točni, vestni in vsaj tekstovno popolni. Doba, ko je mogel že vsak dijak prevajati iz vseh svetovnih jezikov (po Reclamu!), se mora jenjati tudi za Slovence. „Slovenska Matica“ je torej sklenila čisto pravilno, da objavi poslej le prevode iz izvornikov. Naj bi se po njenem vzgledu ravnali tudi vsi naši založniki! Obžalujemo, da ni izdal dr. K. Glaser svojih kritik in opazkov vseh prevodih vseh doslej izšlih Shakespearovih dram. — Dr. Glaser je temeljit poznavalec in komentator Shakespeara, toda pesnik na višini sedanje dobe zategadelj vendarle ni. Njegovi prevodi so sicer vestni, točni, zanesljivi, a trdi, neuglajeni, često naravnost nepesniški. Čemu cepiti moči?! Čemu ne ostane dr. Glaser le pri kritiki? Tu je njegovo polje, onstran meje pa zanj ni lovorik. Verus.

William Shakespeare: Beneški trgovec. Nadaljevanje in konec.

V odbrani besedi se ne sme rabiti toliko odvisnih stavkov, kakor v nevezani besedi, tudi se ne smejo stavki preveč razsekati in drugi porivati v te razpokline, kajti na tak način postane slog preveč prozajičen. N. pr. „In zgrabila sta priliko, da gresta“; str. 9. Sladkov in moj prevod izhajata z jednim stavkom. Prisiljen bil sem, ga za njim poslati“ str. 111. ali: „Prisiljeno sem ga poslal za njim“.

Oglejmo si to-le kitico: str. 10:

Na svetu so ljudje, ki se jim lice
prevleče kot stoječa močevina,
ki v svojeglavnem molku vztrajajo,

namenoma zagrinjajo v dozdevek
modrosti se, čestitosti globoke;
kot bi dejal: Jaz sem gospod Orakelj,
če odprem usta, pes mi ne zalajaj.

Lepše:

Ljudje žive na svetu, katerim lice
prevleče se nalik stoječi vodi,
katerih molk molče si svojeglavni,
da ljud bi mislil: To so res možaki
modrosti, čednosti in dostojanstva,
izjaviti hote: Gospod sem Vedež;
če odprem usta, pa ne bode lajal.

Tudi izraz: zagrinjati se v dozdevek modrosti itd. je silno trd germanizem. Na mnogih mestih se odvisni stavki pri Zupančiču lahko izpremene v glavne stavke, kar teče mnogo gladkeje.

Na mnogih mestih raztegnejo slovanski prelagatelji, pet do šest stihov ali v sedem n. pr. v drugem dejanju to, kar govori Maroko, na str. 42. (Zupančič) kar govori Graziano, na str. 110, kar govori Bassanio in Graziano. Italijanski prevajatelj Carcano pa je pretiraval še to. Če se prevajatelj trudi količkaj, se tudi obdrži obseg izvornika.

Kljub pravilnemu prevodu Schlegelovemu je krivo: „da preskoči mrežo pokveke — dobrega sveta“ str. 14., to se mora glasiti: da skoči čez mrežo hromca: „dober svet“. „Deklinacija“ je krivo; glasiti se mora: „inklinacija“, kakor imajo Schlegel, Sladek in Paszkowski. „Jedel je prebivališče“ je morda tiskovna pomota. V II. dejanju 8. priz. vrsta 40: je Schlegel prevel napačno tako-le:

Und als ergriff ihn wunderbare Rührung,
Drückt er Bassanio's Hand, so schieden sie.

Zupančič je prevel:

In kot od čudnega prevzet ganotja
njegovo stisnil; tak sta se razstala.

Lepše tako:

In v ljubavi prenežne je milobi
prijel za roko ga in se poslovil.

„Affektion“ nikdar ni Rührung in o kaki čudovitosti tukaj ne more biti govora.

V III. dejanju v 2. prizoru je mala pesemca, katero ima Zupančič prevedeno na str. 61. Stari ali prvotni Schlegelov prevod, istotako poljski (Paszkowski) in slovenski navajajo tam: „Prvi glas“, in po treh vrsticah: „Drugi glas“. Teh besed nima niti original niti česki prevod (Sladek). Namesto besed: „Drugi glas“ mora se glasiti: „Povej, povej“. Moj prevod se glasi:

Reci mi, kje ljubav klije,
v glavi ali v srcu bije,
kak rodi se, iz česa žije?

Povej, povej!

Ljubav le oko redi
z gledanjem se izrodi
v zibelki na vek zaspi;
zvončki zapoje jej: bim
jaz pa začnem: bim, bam, bim.

V IV. dejanju 1. prizoru 51. vrsti je Schlegel besedi for affection krivo zvezal s poprejšnim stavkom in krivo prevel:

Der Leidenschaften Meister lenken sie nach Lust und Abneigung. Kaj bi bili tukaj „Meister der Leidenschaften“ „vladarji čustev“? (Zup.) Conrad, ki je letos izdal popravljeni prevod Schlegelov, prevaja pravilno: Denn Empfindung

Herrin des Willenstrieibes, lenkt ihn
Nach Lust und Unlust*.

V II. dej. 5. prizoru vrsta 21. so besedo „reproach“ vsi krivo prevedli; „reproach“ pomeni „graja“, „očitjanje“ ne pa „približanje“. Zup. 40. Žid Shylok je povabljen na obed k tistemu, kateri želi denarja od njega, in izjavlja sam, da ga vznemirjajo slutnje, da ne bo nič ugodnega. Zaradi tega je izdajatelj najnovejšega Schlegelnovega preвода rabil izraz „Heimsuchung“, ne pa „Besuch“.

Kar se tiče posameznih izrazov, je krivo rabili nimenilnik od dovršnikov, n. pr. „javit“ nam. „javljat“ str. 103, dasi se mora priznati, da Zupančič rabi tudi nimenilnik pravilno. „Varji se“ str. 112. ni pravilni velevnik od glagola „varovati se“. „Ne zametavajte“ str. 26. tudi ni pravilno od „zametujem, — ovati“. Denarji se ne posojujejo „za tri mesece“, str. 18., nego „na tri mesece“; pravilno je na strani 21. Nedosledno je Antoniu str. 96. in istotam „Antonia“. V oceni Julia Cezarja* („Dom in Svet“) 1904. sem omenil, da bi Slovenci morda bolj pogodili, da bi rabili take besede kakor Antonio trizložno, torej roditelj „Antonia“ zaradi kratkosti, ki jo prelagatelj Shakespeara jako potrebuje in ker tudi Čehi pišejo tako. Dosleden je Zupančič zdaj pri izrazih „prsegati na“, kar je pravilno.

Ko sem primerjal in še primerjam slovanske prevode Shakespearovih del z izvornikom, moram samo strmeti. V Družininovem prevodu „Leara“, ki je izšel v 6. izdaji, nedostaje več rimanih kitic in tudi nekaj besedila v nevezani besedi; končne sodbe ne morem izreči, ker ne vem, ali sem dobil najboljše prevode ali ne, kajti silno težko je dobiti ruske knjige.

Kakor sem že omenil poprej, je 1897. l. izdal v 8 zvezkih prevod raznih sotrudnikov dr. Biegeleisen. V predgovoru omenja izdajatelj poprejšnje prevode in izjavlja, da je mlajšim delavcem odprto polje, da si še mogo dobiti venec Schlegelnove evropske slave. Kolikor sem doslej mogel v tej zbirki izdane prevode primerjati z izvornikom stojé tudi na zastarelem stališču Schlegelnovem.

Lep korak naprej je storil Čeh Sladek, ki je lani obhajal šestdesetletnico svojega rojstva. Češki časniki so v obširnih člankih slavili to obletnico in povdarjali, da so njegovi prevodi f u n d a m e n t a l n o d e l o. Doslej je Sladek prével 20 Shakespearovih iger; med temi je tri (Koriolana, Makbetho in Julia Cezarja) profesor Bartocha opremil za šolsko rabo. Vseh ne poznam, nego samo tiste, ki sem jih preložil tudi sam, torej o vseh ne morem izreči sodbe. Želel bi 1) da bi prevodi imeli pojasnila, 2) uvode in 3) da bi bili bolj koncizni, namreč da bi se iz 5—6 Shakespearovih stihov ne delalo po 6—7—8 stihov. To, kar so doslej spravile na dan študije o Shakespearu, Slovani premalo uvažujejo. Značilno je za Sladka tudi to, da se je šele v zrelejši dobi začel pečati s Shakespearom.

Kar se tiče zunajnosti naših izdaj, bi bilo želeti, da se na glavi vsake strani natisne tudi število dejanja in prizora, ker je potem besedilo preglednejše. Dr. K. Glaser.

Ljudmila Poljanec: Poezije. Založil L. Schwentner v Ljubljani 1906. Str. 120. Vsebinska: Pesmi in romance. — Intermezzo. — Ob Adriji. — Epilog. — Manom Prešerna. Cena broš. zvezku K 2 (po pošti 10 h več), vezanemu zvezku 3 K. O teh poezijah gdč. **Nataše**, sotrudnice „Ljubljanskega Zvona“ in „Slovana“, velesimpatične slovenske učiteljice, prinesemo oceno v kratkem.

Mihael Gorski: Ljudi obični i neobični. Pripovedke. Ciena 2 krune. Dionička tiskara u Zagrebu. „Imali u toj knjizi išta, što zbilja treba kazati i je-li vriedno, da se ja rad nje dajem na suvišni posao i bacam u nepotrebne troš-

kove?“ — Kaj ne, to vprašanje pisateljevo se glasi dokaj skromno? Pa ta skromnost je samo navidezna, slepilna. Gorski dobro ve, kakšen odgovor se pristoja. Saj sicer ne ceni tako nizko svojih svojstev, niti telesnih niti duševnih.

Radi pristanemo, da hrani njegova knjiga marsikaj, kar je vrlo vredno, da se čita, dočim o drugem delu seveda ne moremo soditi, ker gosp. Gorskega lično ne poznamo.

Gorski prišteva samega sebe med one hladne mislitelje, ki so misel zamenjali s čustvom, med one, ki pristopajo pred vsak problem svojega dušnega života z neko čvrsto logiko, ki ruši vse, kar pred njo ne more dokazati svoje življenjske moči. Vendar ta logika ni prisilna, niti škodljiva, ker je prozorno, da njen namen ni, da bi rušila, ampak da bi karikirala in persifilirala. Zato krene njegova logika tupa-tam celo nekoliko v stranpota, kar se godi sicer z vednostjo pisateljevo in v prilog njegovih nazorov, ki so tako, brez prave logične zveze, često zelo bizarni. Iz istega vzroka se vidijo njegove povesti kot nekake literarne igrače, duhovite in elegantne. — Psihologi trde, da prenašamo vsak neprijetni duševni položaj mnogo lažje, ako si ga vemo razložiti. In Gorski je glede svojega popolnoma na jasnem. Tako se vrsti n. pr. v „Pjesnikovi avtobiografiji“ misel za mislijo, ena presega joča drugo po bizarnosti in duhovitosti, izza vsake vrste pa se reži hudomušni škrat. V tem žanru je pisana tudi većina drugih povesti, kakor „Ljubav živi“, „Igračka mladosti“, „Kako je umrla Lukina ljubav“, „Ona i ja“. V „Ljubav živi“ imamo duhovit dvogovor med njim in njo. On visok mladenič tridesetih let, ona lepa Parižanka, ki pa biva že več let v Zagrebu. Vanjo je zaljubljenih kakih 50 Zagrebčanov mlajših od 30 let, a več ko 100 jih je, ki imajo to dobo za seboj. Pogovarjata se o zakonu in po ovinkih in skokih prideta nekako do zaključka, da je zakon — konec ljubezni in svobode. V „Igračka mladosti“ pa dokazuje Stjepan svoji praktični ljubici, da vsak inteligentni človek doživlja isto tragedijo, ki jo je doživel Faust: najprej ga osvoje nebesa, zvezde, život in narava, znanost ga muči in lomi, od duševnega napora postaja neurastenik, ne veruje ne vase, ne v boga, dokler se po kakem naključju ne povrne k njemu spet mlado življenje, ki ga privede v naročje kaki Margareti.

Ljubki sta povesti „Tamničar i vrabac“ in „Bojždija Radule“. Prva se odlikuje po originalnosti snovi, druga po naivnosti pripovedovanja, obe pa kažeta, kaj lahko napravi večša roka tudi iz najpriprostejšega sujeta. V povesti „Žive želje“ nastopa napol prismuknjen filozof, v povesti „Naš veliki čovjek“ pa trije bratje veseljaki in nemaniči. Eden izmed njih, ki je literat, se tolaži v svojem nemaništvu s spominom na reveža Multatulija — ime je posneto iz začetnih besed znanega Horacijevoga verza: Multa tulit fecitque puer, sudavit et alsit — kateremu je soroden po poklicu, geniju in siromaštvu. „Ja sam kao što znate feuilletonista in vrhunac moje literarne ambicije je jednostavni, mali, sitni, ali božanstveni feuilleton“, pravi učeni „cerebralac“ v črtici „Od česa se mozag vrti“, pač menda v imenu pisateljevem. In ravno ta črtica je tak „sitni, a božanstveni feuilleton“, poln drznih misli in sklepov, persiflaza, zabeljena s humorjem in sarkazmom.

Filistri in čemerneži, katerim je vse „neumno“, kar se ne kreta natančno po izvoženem tiru šablone, bodo sicer zmajevali z glavo nad nazori in pogovori teh „običnih i neobičnih“ ljudij Mihaela Gorskega; mi pa prav radi priznavamo, da smo se izborno zabavali v njih pisani in razpošajeni družbi.

Dr. V. Korun.

Milan Budisavljević: Tmurni dnevi. „Mala bibl.“ U Mostaru. 1906. Med mlajšimi srbskimi novelisti je jeden

najizvirnejših in najnadarjenejših Milan Budisavljević, ki je dopisnik prvih srbskih zbornikov. Lani smo poročali o njegovi knjigi „Bijedni ljudi“ s toplim priznanjem, danes pa moramo naznanjati njegovo novo zbirko povesti pod skupnim naslovom „Tmurni dnevi“. Budisavljević ljubi mrak, meglo, mraz in vihar; žalostne so njegove povesti, polne tuge in tihe, globoke potrtosti njegovi ljudje. Krševita hrvatska Lika je pozorišče teh 7 njegovih povesti in bedni Ličani so njih „junaki“. Gotovo je, da pozna avtor docela in vsestransko ta originalov bogati predel Hrvatske in da je najgloblje pogledal v dušo Ličanov; vendar pa te njegove povesti niso ostre fotografije, nego umetniške slike, ki jim je vodila čopič avtorjeva sočutja bogata duša. Ne sme se kratko reči, da Budisavljević svoje Ličane „idealizuje“; pač pa jih estetsko stilizuje. Ženskih tipov se nekako ogiblje ter slika večinoma može in mladeniče. Najkrasnejša izmed teh povesti je „Seoska tragedija“ s svojimi dramatskimi prizori; zaslužila bi, da se prevede na naš jezik. Skoraj nič manje umetniške vrednosti je Tolstojanskega duha polna povest „Na straži“. Nadejamo se, da bomo mogli že v kratkem obširneje baviti se z Budisavljevićem in z njegovimi tovariši na polju moderne srbske leposlovne literature.

c. r.

Svet. Hurban Vajanski: Bura u zatišju. Novela. Sa slovačkog Jovan Vučerić. „Mala biblioteka“. Urednik Risto Kisić. Mostar 1906. Sv. 119. To je prvo slovaško delo, ki je izšlo v srbskem prevodu. Hurban Vajanski je veledolichen slovaški pesnik in novelist ter obenem časnikar. Rodil se je l. 1847. Od l. 1874—78. je bil odvetnik, udeležil se je okupacije Bosne ter je nato prevzel uredništvo „Narodnih Novin“ v Turč. Sv. Martinu, kjer deluje še danes. Od l. 1881. je urejal list „Slavenske Pohľady“. L. 1829. je izdal pesniško zbirko „Tatra in morje“. Najlepše njegove novele iz slovaškega narodnega življenja so: „Kandidat“, „Burja u zatišju“, „Babje leto“, „Sni“ in „Suha veja“. Vajanski bi zaslužil, da najde kmalu tudi slovenskega prevajalca ter opozarjamo nanj sodelavce Gabrščkove „Slovanske knjižnice“. — Sv. 120. Detlev v. Liliencron: Ratne novele. S nemačkog preveo Mirko Dalmatinović. V zvezku so zbrane 3 „bojne novele“ znanega duhovitega in elegantnega nemškega modernista. Novelice so pravi biseri nemške novelistike.

Jovan Cvijić. Jugoslovani (= Ilirci) smo razdrobljen kristal brez prave strukture in oblike; nimamo tiste moči, s katero nastopajo proti sosedom in svetu druge organizirane in disciplinirane države. Naša moč se ne pojavlja še v masi, nego prihaja samo iz posameznikov, ki pričajo svetu o naših potencialnih silah. Ti posamezniki niso še junaki mase, ne razpolagajo še z množicami kakor vihar z valovi morja, omejeni so v ozki krog svoje osebe. Dva taka naša junaka svetovne veljave zadnjih časov sta Vatroslav Jagić in Jovan Cvijić.

Kakor je pokazal Jagić moč Jugoslovanstva iz zgodovine, strukture in enotnosti jezika, tako nam odkriva Cvijić veličanstvo tvorbenih sil iz oblike zemlje, po kateri hodimo, kakor nje personificirani refleksi.

Krasna in bogata zemlja — Ilirija — se rasprostira med Trstom in Carigradom, od našega prvega pesnika prstan Evropin nazvana; iz nje srca je vstal že pred tisočletji zmagalet sveta, Macedonec Aleksander Veliki. Čitajmo dalje: v srednjem veku so jo poškopili in blagoslovili s svojo srčno krvjo knezi in carji, n. pr.: Ljudevit Posavski, Simeon Veliki, Dušan Silni. Kri mučenih početnikov svetovne reformacije, kri ilirskih (jugoslovanskih) Patarencev ali Bogumilcev je padla v to zemljo kakor seme, ki je razširilo deloma svoje tajne kore-

nine do Italije, Francije in Anglije ter tam priklilo na dan, dozorelo v sadu renesanse in reformacije. Občudovanje sveta vzbuja ta skrivnostna in plodovita zemlja. Nemški kulturni zgodovinar F. pl. Hellwald imenuje Ilirijo naravnost najlepši del sveta. Odkriti svetu postanek in lice te zemlje, zibelji jugoslovanstva: to življensko nalogo si je zastavil prvak slovanskih geografov, profesor dr. Jovan Cvijić.

Jovan Cvijić poučuje zemljepisje na univerzi v Belgradu že skoraj poldrugi deceniji. Gnan od nenasitne vedoželjnosti, je prepotoval mnogo in premnogokrat ilirski (balkanski) polotok in kot prvi domačin motril z očesom učenjaka razne zemljepisne fenomene, bili že tektonične, geološke ali antropogeografske narave — po onih tožnih in zapuščenih krajih, kjer vlada tema ter surova samovolja, ki pa bi postali lahko pravi raj v rokah poštene uprave. Rezultati teh potovanj in študij so obelodanjeni v srbskih, nemških, francoskih ter angleških publikacijah in so za balkanologa prava zakladnica znanja, saj je Cvijić publiciral od leta 1887.—1905. preko šestdeset del. Za evropske razmere so nam še dandanes mnogi deli ilirskega polotoka terra incognita, kar se je moglo reči še z večjo pravico pred enim ali dvema decenijema. To se mora pripisovati nesigurnosti v onih krajih in pomanjkanju naučno izobraženih domačinov.

Cvijićev učitelj, dunajski univ. profesor A. Penck, slovi kot morfolog in glacijalist, v koji smeri je deloval od začetka i naš Jovan. Toda autopsija na potovanjih in mnogi doživljaji so mu razvili znanstveno obzorje. Ko je začel proučevati ilirski polotok postavil si je posebno te-le zadače, 1. Da-li se gorski sistemi ilirskega polotoka dvigajo pod vplivom onih vodilnih črt, ki so podaljšane v Azijo po Alpah in Karpatih? 2. Kakšni so tektonski fenomeni v nabranem (zgubanem) sistemu ilirskega polotoka? 3. Je-li dinarski gorski sistem enoten zguban sistem (Faltensystem), ki zavzema vso zapadno polovico ilirskega polotoka? 4. Kako so zvezane transilvanske Alpe z Balkanom? 5. Kakšna tektonska delovanja so značajna za vmes ležečo rodopsko maso? Za rešenje tako velike naloge je moral Cvijić mnogo potovati in ko bi prikazal grafično njegove potne črte, bil bi ilirski polotok (posebno kraljestvo Srbija) ves premrežen. Ta živa dotika z naravo mu je korakoma širila in poglabljala

JOVAN CVJIĆ.

misli delokroga ter ga opozarjala na nove probleme kakor: ledena doba na ilirskem polotoku, kraški fenomen in naposled antropogeografski problemi: kako vpliva na človeka kakovost in relief zemlje. Uspeh tega raziskovanja je obelodanil naš učenjak v delu „Antropogeografski problemi balkanskega poluostrova“, ki je izšlo kot vvod k ogromno projekti-narnemu podjetju „Naselja srpskih zemalja.“

Kakor se pričena napredek v vsaki panogi prosvete z razdelitvijo dela, tako je Cvijić za geografske stroke, kate-re je prej predaval sam, ustanovil na univerzi posebne od-delke ali stolice: Za fizikalčno geografijo, kartografijo, me-tereologijo in antropogeografijo, kjer delujejo največ njegovi učenci (P. Janković, R. Dedinac, J. Derok, dr. Ji Erdeljanović e. c.) Izmed ved, ki se predavajo dan-danes po vseučiliščih sta posebno geografija z etnologijo do-ločeni razširiti človeku duševno obzorje ter vcepiti globlje spoznavanje zemlje in človeka ter njune medsebojne odvis-nosti. Ali veliko so zagrešili profesorji, ker so se omejevali pri predavanjih največ na postanek in oblike zemlje in ko so njih učenci zapuščali vseučilišče kot izprašani kandidati za poučevanje zemljepisja na gimnazijah, običajno niso imeli pojma o narodih, njih kulturnih strujah in naredbah. Šele odkar sta nastopila Fr. Ratzel s svojo antropogeografijo in V. Wundt s svojo psihologijo narodov, se je obrnilo v Nemčiji in Avstriji malo na bolje. Vendar lahko trdimo, da ni znal nihče bolje reformirati svojega geografskega zavoda nego naš Cvijić. Nemeč ostane pač vedno ozkoomejeni strokovnjak; za razumevanje človeka in narodov pa je treba biti univerzalno izobražen ter imeti prirojen dar finega opa-zovanja človeške nature bilo že naravoslovno ali psihološko. Ni ga bitja na zemlji, ki bi bilo bolj komplicirano ustvarjeno nego človek in za nas pride tudi zunajni svet le v toliko v poštev in do veljave, kolikor je on naš duševni fenomen.

Najmlajši posestrimi izmed ved sta historična etnologija in antropologija, ker je človek začel najpoznejše samega sebe sistematično raziskovati, da je ven-dar enkrat prišel v znanstvu do veljave težavni: Spoznavaj sebe! Narodi so pač v svoji prvotnosti epično razpoloženi in šele na višji stopinji omike, postanejo liriki — bavijo se sami seboj in izlivajo svoja čustva in dušo v umetno vezani govor in glas. Vse te nove discipline je beligranski geograf pridno zasledoval in jim odprl in ugledil pot v centrum Jugo-slovanstva — v Srbijo.

Toliko o Cvijiću učenjaku-strokovnjaku. Preostaja še samo par črt iz njegovega življenja. Narodil se je v mestecu Loznici (zapadna Srbija) dne 14. sept. 1865. od očeta To-dora in matere Marije v pokrajini Jadar, kjer je pred sto leti sokolil Srbe k vstaji zadnji njihov rapsod — Filip Viš-nič. Gimnazijo je pohajal najprej v rojstnem kraju, zatem v Šabcu in v Beogradu, odkoder je hotel oditi po dovršeni maturi na Dunaj, študirat medicino. Od tega ga je odvrnil tedanji profesor zemljepisja na veliki školi V. Karić (Ritter-jeva šola), pregovorivši mladeniča za geografsko vedo. Poslušal je pri A. Penku fizikalčno geografijo (1889—1892.) in pri slavnem E. Suesu geologijo. Ne dolgo po do-vršenem doktoratu nameščen je bil Cvijić za profesorja zemlje-pisja na veliki školi (sedaj univerzi) v Belemgradu, kjer je naj-prej organiziral že omenjeni geografski institut (1893.).

Kakor mnogi možje znanosti pozabijo nase in si ne ustanove družine, tako je tudi profesor Cvijić ostal neože-njen, zvest svoji vedi in očetovsko ljubeč svoje učence. Dasi razmeroma še mlad, dosegel je mnogo odlikovanj; razne aka-demije in učena društva so ga imenovala svojim pravim, dopisnim ali častnim članom: „Srbska kr. akademija“, „Ma-

tica srpska“, „Društvo geografov na dunajski univerzi“, „Ru-munsko geogr. društvo v Bukureštu“, „Jugoslovanska akad. v Zagrebu“, „Češko-slov. narodopisno društvo v Pragi“, „Mo-nakovsko geografsko društvo“, „Genevsko geografsko društvo“, „Madjarsko geografsko društvo“, e. c. Od „Societe de ge-ographie“ v Parizu je dobil zlato medaljo in od srbskega kralja red sv. Save II. reda. Predkratkim mu je ponudila avstrijska vlada mesto za fizikalčno geografijo na češki uni-verzi v Pragi, katero je odklonil in ostal rajši v Belemgradu, kjer se njegova šola vedno bolj razcvita.

Kljub svetovnemu imenu je profesor Cvijić skromen, ljubezniv prijatelj; prijetno ga odlikuje od drugih suhopar-nih strokovnjakov njegova živahnost in splošna moderna iz-obrazba. Kar ga nam severozapadnim Ilircem posebno spo-štovanega in dragega dela, to je njegovo kulturno politično prepričanje, njegovo iskreno navdušenje za jugoslovansko misel, za ves — ilirizem, ki osvaja v zadnjih dneh duše iz najinteligentnejših krogov.

Dr. Niko Župančič.

GLEDALIŠČE IN GLASBA.

† Henrik Ibsen. Torej je odšel za Zolo sedaj še Ibsen in ostal je le še Tolstoj sam! Umril je rojen re-volucionar, bojeviti umetnik novostrojnik kateksohen, prvo-boritelj moderne, apostol resnice, pravice in poštenosti; umrl je 23. maja v Kristijaniji po dolgem hiranju največji dra-matik moderne dobe, klasik 19. veka — Henrik Ibsen, star 79 let. Njegovo življenje je bil neprestan boj; vsako nje-govo delo je bil nov ljut naskok, vsak njegov izrek udarec v lice filistroznosti, banalni laži in parfumiranemu hinavstvu. Brezbožno je metal z oltarjev različne vsiljene malike ter se je smelo rogal vsemu, kar je brezmiselni masi svetega in dragocenega; razkrinkaval je velike komedijante človeške družbe, smešil silne predsodke, ki so konservativnim ljudem prešli v kri, odkrival veličastvene družabne laži ter je kazal plesnivost mogočnih zakonov, ki pa štitiyo navadno le ne-nravnost, bojazljivost in nepoštenost. Kakor Herkul je z bo-žansko brezobzirnostjo preganjal vse slabo in grdo v člo-veštvu, izzival viharje ogorčenosti in odpora, ki pa sta se tekom tridesetih let izpremenila v oduševljenost in neome-jeno spoštovanje. Kakor čudovita, neznana in nerazumljiva zvezda se je pojavil nekako pred 50 leti na duševnem ob-zorju evropskega človeštva tam daleč na severu ta čudni magus. Že takrat je bil v svoji ožji norveški domovini slaven in preganjan obenem. Ibsen je učil, da je nemoralen vsak zakon med možem in ženo, ki ni svobodna vez dveh čistih src, ki si docela zaupata in si med seboj odpuščata. Posvetil je v najgloblje koticke duše ter potegnil na dan največji greh: moralno bojazljivost in izdajsko podložnost zunanjim silam avtoritet in kompaktne majoritete. In bil je glasnik minoritete človeštva, prvoboritelj nezatajevane indivi-du- alnosti. Največji zakon mu je bila svoboda last-nega „ja z“-a. Lastna vest in lastni um morata biti člo-veku edinoveljavna norma. Največje dolžnosti ima človek do samega sebe, kajti dolžnosti do sočlovečanstva zapeljujejo človeka le v slabotno in neznačajno popustljivost, v smeš-nost in nizkotnost. „Revolucionarenje človeškega duha“ je bil cilj njegovega delovanja in revolucioniral ga je v tolikem obsegu, kakor le še Friderik Nietzsche. Revolucio-niral pa ga je lažje, hitreje in globlje, ker si je znal osvo-jiti najmočnejše javno sredstvo — gledališče. Prilativši si umetnost antike, Shakespeara in francoske moderne drame, je ustvaril Ibsen novo tehniko dramskega sloga, podal je drami novo vsebino in razkošje novih oseb, novih značajev. In kakor mu je bila resnica povsod prva, tako je stremil

tudi v svojih dramah predvsem za resničnostjo, naravnostjo. Tu ni nič narejenega, vse pa je priprosto, naravno, navidez često vsakdanje. A pod to skromno, klasičnomirno formo je skrnil neizmerno bogastvo novih idej, prelestnih in presenetljivoizvirnih misli. Zato pa je učinek njegovih dram na občinstvo tako silen, toli neizbrisen! Že desetletja nima moderna drama nobenega dramatika, ki bi se mogel vplivu Ibsena docela odtegniti. Kdor pozna Ibsena in Cankarja, spozna vpliv starega Norvežana na mladega Slovenca! Tako so se učili od Ibsena vsi, kdor pa se ni hotel učiti od njega, je zaostal za višino razvoja moderne drame. Zlasti moderna nemška drama se razvija čisto bod Ibsenovo zvezdo. Narodil se je Ibsen 20. marca 1828 v norveškem mestecu Skięu. Njegovi dedje so bili ribiči, njegov oče pa trgovec, ki je izgubil ves svoj imetek, ko je bil Henrik jedva 8 let star. Ibsenova mladost je bila torej žalostna. Hotel se je posvetiti medicini, ker pa ni mogel zadostiti zahtevam gimnazije gledé latinščine ter ni napravil mature, se je posvetil lekarništvu. Deloval je torej v Grimstadu kot lekarniški učenec, obenem pa se je pripravljajl za vseučilišče. Tudi pesnil je in izdal l. 1852 dramo „Katilina“. Istega leta se je v Kristijaniji sprijateljil z ml. Björnsonom ter je napravil „examen artium“. Izdajal je tudi kratko dobo opozicijski list „Mann“. Ko je l. 1851 Ole Bull v Bergenu ustanovil gledališče, je postal Ibsen dramaturg. Tu si je pridobil gledališko tehniko ter je spisal več efektivnih dram manjše literarne vrednosti. „Slavnost na Solhangu“ (l. 1856) je dosegla prvi popoln uspeh. Drama je zajeta iz norveškega narodnega življenja. L. 1857 je postal dramaturg norveškega gledališča v Kristijaniji, kjer je spisal drame „Nordijsko vožnjo“ (1858), ki ji je zajel snov iz „Edde“, satirično „Komediya ljubezni“ (1862) in zgodovinske „Preendente krone“ (1864). Kritika ga je zaradi teh treh dram srdito napadala ter mu je zlasti očitala nemoralnost. Vlada mu ni dala umetniške ustanove, ki so jo uživali celó mlajši in neznatnejši norveški poetje. Ibsen je zato obrnil svoji domovini hrbet ter je ostal nad 25 let v tujini, v Rimu, Egiptu, Draždanih in zlasti v Monakovem. V Rimu je spisal tri velike filozofske tragedije „Brand“ (1866), „Peer Gynt“ (1867) in „Cesar in Galilejci“ (1873) ter socialno satiro „Zveza mladosti“ (1869). V „Brandu“ in „Zvezi mladosti“ je ožigosal politične agitatorje in sebične hujšakače svoje domovine; v „Peer Gyntu“ je označil sanjavo romantičnost Norvežana, ki ni sposoben resnobnega dela; v dvojni drami „Cesar in Galilejci“ pa je prikazal boj cesarja Julijana z Galilejci. L. 1877 je dovršil satirično dramo „Stebri družbe“, l. 1879 „Nora“ in 1881 „Strahovi“, ki so izzvale v domovini zopet hud odpor. Odgovoril je nanj z dramo „Sovražnik svojega ljudstva“ (1882). Pesnik pa se je poglobljajl bolj in bolj v socialna vprašanja ter v psihološki in simboliški element. L. 1884 je nastala „Divja raca“, l. 1886 „Rosmersholm“, l. 1888 mistična „Žena z morja“, demonska „Hedda Gabler“ (1890), „Stavbnik Solness“ (1892), drama vesti „Mali Eyolf“ (1894), tragedija egoizma „John Gabriel Borkman“ (1896) in končno l. 1900 poslednja drama „Če se mrtvi probudimo“, epilog vsemu Ibsenovemu delovanju. — Tudi slovensko gledališče se ni moglo odtegniti Ibsenovim delom ter je za časa Borštnika uprizorilo njegovo „Noro“, pred leti „Strahove“ in lani „Sovražnika svojega ljudstva“. Polagoma pa pridejo še nekatera Ibsenova dela na vrsto. — Ibsen je bil prvak evropske moderne po svojih ciljih, po svojih umetniških idejah in formah. Vendar pa je značilno za njegovo literarno stališče, da se je nekajl izrazil o nekem pesniku, čegar dela so bogatejša na „občutju“, ko na idejah, takole: „Ta mož ni nikak pesnik, kajti pesnik nima le občutja, on ni samó lirik in komponist, nego

mora imeti tudi misli!“ — Slava Ibsenovemu nesmrtnemu spominu!

Ivan Cankar: Krpanova kobila. „Naši zapiski“, št. 5. IV. Kadarkoli čitam kak Cankarjev feljton, imam užitek krasnega ognjemeta. Njegov briljantni slog, njegove duhovite prisposodbe, izvirne, presenetljive slike, razkošje oksimoronov in smelost trditev, vse to učinkuje na čitatelja nekako tako, kakor bi zrl pred sabo umetnost pyrotehnika: prelestne, pestrobujne zvezde frčé po vzduhu, iz ognjenih kolobarjev šviga tisočero žarkov in rakete pokajo nad tvojo glavo ter se v bajnih grozdih sipljejo na zemljo z divotnimi kačami, pušicami in bajnozibajočimi se utrinki. A ko je vsega tega konec, zapaziš šele, da te obdaja neznošen dim in čisto prozajičen smrad po smodniku . . . Prav tak občutek sem imel, ko sem prečital njegov najnovejši feljton „Krpanova kobila“. Napravil mi je mnogo veselja in užival sem, ko sem zopet in zopet čital ta duhoviti in smeli izbruh lirske duše. Nič novega, nič izvirnega ni povedal Cankar, kajti vse to se je pisalo že opetovano in nekako pred 8 leti sem zavzemal jaz proti tedanjemu intendantu slovenskega gledališča, g. Fr. Milčinskemu skoraj prav tisto stališče, ki ga zavzema danes proti meni prijatelj Cankar. Pred 8 leti sem bil pač tudi jaz v gledaliških vprašanjih in v poznanju gledališke publike prav tak idealen teoretik, kakoršen je danes Cankar. In šele pred kratkim — v 6. zvezku tekočega letnika „Slovana“ — sem prav jaz, dasi sedaj intendant slovenskega gledališča, iznova dal odprtega duška svojemu mnenju o estetski izobrazbi nekega dela našega le takozvanega inteligentnega občinstva. Na svoje veliko začudenje in na svojo žalost sem izvedel, da sem s tistim svojim člančičem razžalil „narodne dame“ in „verne prijatelje“ slovenskega gledališča. To seveda daleko ni mogel biti moj namen, kajti s tem bi jim bil storil vedoma največjo krivico. Katere sloje pa sem nameraval okrcati, pove pač dovolj jasno izraz „snob“. Le na tega in na nikogar drugega sem naperil slabotni svoj lok, in ta snob — molči! Zadel sem ga torej. Če pa je zletela kakšna pušica ponevedoma preko ograje, je kriv tega pač moj goloroki slog, ki ni slog pyrotehnika . . . Vendar pa opozarjam Cankarja na ta svoj člančič, ki mu naj dokaže, da se ne misli in ne čuti le na Dunaju, nego da smo Ljubljancanje cesarski Dunaj celo za par mesecev prehiteli! — Iz Cankarjevega članka, čegar tenor torej podpisujem, pa veje tudi neka (pri njem običajna) apodiktičnost, ki je prav neprijetno zvezana z absolutnim nepoznanjem človeštva sploh in z nepoznanjem ljubljanske publike še posebej. „Kultura“! Kulturo nam odreka Cankar popolnoma. In zakaj? Ker so dečki ovenčali Krpanovo kobilo? — ker jim je ugajal slon? Ali mar zato, ker Slovenci toliko politizujemo? Ker dobivamo vsako leto na mizo cel snop novih pesniških zbornikov? Vrag vedi! Cankarjeve rakete švigajo in pokajo pre naglo v zraku, da bi jih mogli zasledovati! Vem le toliko, da delajo furore konji, sloni, koze in psi tudi na „svetovnih“ gledaliških evropskih duševnih središč! Primeroma se ne rodi in sto — in stokrat — ne preigra nikjer toliko gledaliških bedarij in gluposti, kakor baš pred stotisoči navdušenih dunajskih, berlinskih, pariških in drugih „velikomeščanov“! Zmotil se je torej Cankar, ko je zapisal, da sega „šentpetersko predmestje, od Drave do Adrije“; to predmestje sega od severnega do južnega rtiča in vmes leži le malo, malo „mestnih“ oaz. Kdor pregleduje n. pr. repertoire dunajskih gledališč, bo našel, da se igra ondí v enem tednu dvakrat več gledaliških gluposti, kakor pri nas v Ljubljani v vsej 6mesečni sezoni. Trimilijonsko mesto ima seveda raznovrstnih gledališč za najraznovrstnejšo publiko najraznovrstnejše „kulture“. Vseh Slovencev skupaj pa je baje le

1½ mil. in vsi ti imajo eno samo gledališče, ki se mora v 70 predstavah v sezoni ravnati po okusu vseh teh raznih slojev razne kulture. Cankarja sploh ni nobenega več v Ljubljani, Šentpeterčanov pa je več tisoč! In ti pridejo v gledališče le tedaj, kadar glumita Krpanova kobila ali pa celo Fixov slon. „Kultura“! Kakšna kultura? Ali so Slovencem kulturonosnejše Cankarjeve nihilistovske negacije, cinizma in narodnega indiferentizma bogate drame, kakor mo je narodne igre? Kako more pospeševati kulturo nekaj, kar je narodu nasprotno, zoprno in škodljivo? In odkod si jemlje kak pisatelj smelost, trditi, da je celokupni narod nekulturen z a t o, k e r odklanja njegova po idejah in po oblikah ponesrečena dela? Ako očita Cankar Slovencem nekulturnost zato, ker jim — NB. na odru! — njegove drame ne prijajo, potem mora Cankar nekulturnost očitati še bolj Zagrebčanom in Pražanom, ki so prenesli eno samo predstavo ene same njegove drame! „Kultura“? Umstvena ali srčna? Ali morda obe skupaj? Čuj, prijatelj! Zdi se mi, da je naše gledališče „kulturn zavod“ vzlic kobili in slonu! Ako pride po svojem dnevnem napornem delu skromen Slovenec v gledališče, mesto da bi šel v gostilno ter se ob svojih igrah nasmeje in najoka, navduši, raztuzi in najezi, mislim, da se vrača ta nekulturnež domov vsaj zadovoljen, vesel in srečen, četudi se ni bog ve česa velikega in globokega naučil. Iztrgal sem njegovo dušo vsaj za par ur iz kremljev vsakdanjih skrbi ter ga z zanimivimi slikami iz resničnega življenja spomnil, da je na svetu pač mnogo hudobije in zlobe, a tudi še nekaj dobrote in vsaj košček tistih starih idealov, ki sva jih včasih toli zaničevala! Tak kulturni uspeh je že nekaj vreden! Da dosežam ta skromni namen, meni — NB. kot dramatik! — zadošča docela. Ako pa hoče doseči Cankar več, — odprto mu je slovensko gledališče! Toda naj mi ne prihaja več z „Rudami“, „Ščukami“ in „Kantorji“, kajti teh ne hodi nihče med Slovenci gledat dvakrat in žal, še prvič je gledališče napol prazno! Človeštvo je pač povsod bilo, je in bo tako, in brez uspeha se moreva še dalje ljutiti nanje v najlepši slogi, ljubi Cankar! Pred leti so v Ljubljani igrali Ibsenove „Strahove“; jaz sem jim celo kumoval. Gledališče je bilo „natlačeno“ zaradi — naslova. Pred leti pa so igrali tudi igro „Klofuta za 10.000 frankov“; gledališče je bilo zopet „natlačeno“ zaradi — naslova. Intendenca se obakrat ni „gra-

bila za lase“, nego je bila prav vesela umetniškega in — blagajniškega uspeha, a pri reprizi je bilo gledališče že — prazno! Prav kakor pri Cankarjevih dramah, in to je žalostno... Intendenca bi namreč želela, da bi bilo gledališče z m e r a j „natlačeno“! Zlasti pa bi želela, da bi bilo polno ob redko-sejanih „literarnih večerih“. Žal, da so taki večeri vedno prazni in da mora njihov deficit pokrivati s svojim nastopom satirična Krpanova kobila ali pa celo neumni slon... Žalostno je, da so ljudje taki, a intendenca tega ni kriva. Toda če bi tudi bili polni slovenskega gledališča „literarni večeri“, Cankar bi vendarle trdil, da je ta med Slovenci nepričakovani pojav „kulturna laž“. Saj jo očita tudi dunajskim gledališčem, ki prirejajo „literarne večere“ in jih goji n. pr. Jarno z velikim uspehom. Cankar pač pobija lastne bogove in požira lastne otroke, da resnično ne vem, kaj pravzaprav hoče... Toda ne, Cankarjev namen mi je čisto jasen. Zahotelo se mu je le zopet po umetnosti pyrotehnikarja, nič več in nič manj, in tega je vsaj pri meni dosegel docela. Žal, da je ostalo od vsega le preveč dima in tudi dokaj smradu po smodniku čistoprozajične zlobe. In to je žalostno! Ali ne! To je prav veselo, to je čisto naravno, kajti po vsakem prevelikem užitku sledi maček, po premočni svetlobi gosta tema, po preforsirani duhovitosti pa — slon ali kobila!

F. G—r.

NAŠE SLIKE.

J. M. Murillo: Madonna. (Umetn. priloga). Španski slikar, rojen l. 1617. v Seville, učenec španskega dvornega slikarja Velazqueza prišteva se upravičeno med najslavnejše mojstre tedanje dobe. Izmed neštevilnih njegovih slik, ki jih je dovršil za razne cerkve, samostane in zasebnike pri našamo danes Madonno z Jezusčkom. — **G. Flink: Starec.** (Umetn. priloga). — **Selo na srbskem polju.** (Risba s kreda.) — **H. S.: Ob Liburniji.** Izmed košatih cipres na morski obali vabijo udobne vile tujce na razvedrilo. — **E. Arndt-Čeplin: Han v Sarajevu.** Slika nam predočuje življenje v turški gostilni. — **E. Arndt-Čeplin: Smrtonosni strel.** Smrtno zadet pada ponosen orel z višave v prepad — **Laški trg.** Letovišče s toplimi vreli ob Savinji blizu Celja. — **Jovan Cvijić.** (Portret). — **Partija s Savinskih planin.**

PARTIJA S SAVINSKIH
PLANIN.

„Žensky Obzor.“

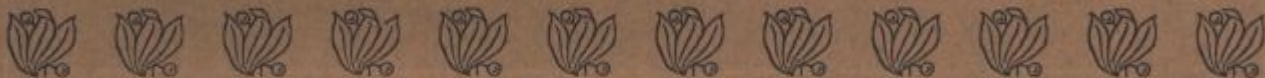
Revue českých žen. Vychází desetkrát ročně. Roční předplatné K 4. Jednotlivá čísla 40 h. Redakce a administrace Pracha, III., Thunovska ul. 20.

Glas

Matice Hrvatske.

Izlazi dva puta na mjesec. Cijena mu je za članove „Matice Hrvatske“ 3 K, za nečlanove 4 K. Naročnina se pošilja ali poverjenikom ali upravništvu „Matice Hrvatske v Zagrebu.

Josipina Schumi

tovarna sladčic in kanditov
v Ljubljani.

Vsakovrstne času primerne predmete, kakor:

čokolado,

Vse v izborni kakovosti ter po kolikor mogoče nizki ceni.

Privatna naročila izvršujem točno ter le proti poštnem povzetju.

Priporočam p. n. čast. gosp. trgovcem in slav. občinstvu svojo največjo, najcenejo zbirko sladličarskih izdelkov.

fine bonbone,
pecivo itd.

DRAGOTIN HRIBAR

LJUBLJANA.

Tiskarna
Založna knjigarna
Knjigoveznica
—

Trgovina s papirjem
pisalnim in risalnim orodjem ter
glasbenimi potrebščinami.

Sklad šolskih knjig in molitvenikov na debelo in drobno,
Zaloga poslovnih knjig in tiskovin.

I. kranjska tvornica pletenin in tkanin
DRAGOTIN HRIBAR v Ljubljani.

priporoča cenjenim gg. trgovcem in kramarjem v mestu in na deželi svoje izdelke, kakor: nogavice, rokavice, gorenjske jopiče, gamašne, otročja oblačilca, telovnike za gospode in lovske telovnike itd. — Blago najbolje kakovosti, cene nizke, postrežba točna.

Slavnemu občinstvu v Ljubljani pa najuljudneje priporočam v nakupovanje omenjenih predmetov

tovarniško zalogo v Šelenburgovih ulicah 13.

Kdor kupi enkrat ostane gotovo zvest naročnik mojih izdelkov.

Naročnina „Slovana“ znaša na leto 12 K, na pol leta 6 K, na četrt leta 3 K. Posamezni zvezki po 1 K 20 h. Dijakom je naročnina znižana na 10 K letno. Za Nemčijo 13 K 50 h, za druge države 15 K. — **Cena inseratom:** Dvostopna ————— petit-vrsta 30 h za enkratni natis; za večkrat po dogovoru. —————